

WSTĘP.

Etnografja Ziemi świętej.

Ziemia święta jest ojczyzną starożytnych podań rodowych, które wielką puścizną z rodzin do rodów, a od nich do narodów przeszły, i stały się w końcu dziedzictwem całej ludzkości.

To co tym podaniom tak wielką dało wagę, jest to ich treść religijna. Pokolenia, które te podania przechowywały, były wyższe od reszty pogańskiego świata o najwyższą prawdę ludzkości, t. j., wyższe o całą wiarę w jedyne Boga.

Tej to wyższości pokoleń wybranego ludu należy przypisać ich historyczne znaczenie w dziejach świata, i przy religijnych podaniach przechowały się w ten sposób także podania rodzin, rodów i narodów, sięgające najodleglejszej starożytności.

Nie ma tedy kraju na kuli ziemskiej, w którymby się równie jak w Ziemi świętej przypatrzeć można stopniowemu rozwijaniu się rodziny i jej rozrodzeniu się na rody, które się następnie świadomo znowu w jeden zrastają naród.

Całe to stopniowe rozwijanie widzimy w dziejach wybranego ludu przeprowadzone od pierwszych za-
datków

patryarchalnego życia poczynając a kończąc aż na tej chwili narodowego żywota, gdzie ten naród nabiera największej ważności w dziejach świata, i wpływa stanowczo na losy całego rodu ludzkiego.

Pierwotni nieliczni mieszkańcy Ziemi świętej byli to poganie, tak zwane ludy Chananejskie. Ziemia wszakże żyzna i mało zamieszkała, pociągnęła ku sobie wczesnie pasterskie rodziny z po za ludnej i uprawnej Mezopotamji.

Późniejsi tedy mieszkańcy Ziemi świętej byli to przychodnie z Armenji, rodziny i rody koczownicze Semickiego pogłowia.

Trojakiego jednak stopnia było pokrewieństwo tych Semickich rodów: jedne wywodziły wspólność rodu od Noego, inne od patryarchy Abrahama, a trzecie w końcu od Abrahamowego wnuka Jakóba, w którego pokoleniu pozostała wiara w jedyne Boga, do którego pokolenia przywiązane było błogosławieństwo niebieskie i podania obietnic Pańskich.

Stopień tedy tego pokrewieństwa, w jakim stały rody Semickiego pogłowia w Ziemi świętej do siebie, stanowi w przeciągu dziejów o ich wzajemnym stosunku przyjaznym lub nieprzyjaznym, a podania rodowe stanowią o losie każdego rodu z osobna.

Podług tych podań są czyste i nieczyste rody, bałwochwalcze i wierzące pokolenia, a nadto jeszcze idzie zawsze górą pokolenie pierworodnego w każdym rodzie, bo w niem przechowuje się podanie jako wątek do przyszłych dziejów, lub jako niezłomna siła Objawienia Bożego.

Załączona tu genealogiczna tablica (N. II.) wykazuje na jeden rzut oka i pochodzenie wszystkich pokoleń zamieszkujących Ziemię świętą, i sto-

pień pokrewieństwa ich między sobą, i początek w końcu rodowych, narodowych i religijnych podań.

1.) Najwcześniej odrywają się od pnia Semickiego pogłównia „Arabowie właściwi“, pochodzący od Jektana praprawnuka Semowego.

W tradycjach wszystkich narodów wschodnich uważany jest szczerp pierworodnego Sema za szlachetny, jakoż przechowały się i u Jektanitów podania od Adama i Ewy w Starym Zakonie idące, i od czasów Noego aż po czasy Mahometa żyło podanie o jedynym Bogu także w pokoleniach Arabskich, lubo częstokroć bardzo skażone.

Była to tradycja przywiązana do miejsca Mekki, i cześć oddawana Kamieniowi, który miał od Adama pochodzić, a nad którym tak zwany „Dom święty“ zbudował Izmael z Abrahamem pospołu, według podań arabskich.

Do zrozumienia tych stosunków wypada tu dodać że to pokolenie Arabskie było zawsze w narodzie rządzącem, które było w posiadaniu owego świętego domu i Kamienia Adamowego, czyli „Kaaby“.

Jak od Jektana Jektanici czyli właściwi pochodzą Arabowie, tak poszli od Izmaela, syna Abrahadowego, urodzonego z Agary, Izmaelitowie, czyli Arabowie przychodni, — „Synowie puszczy“. — Oba te pokolenia żyły z sobą w nienawiści rodowej, i walczyły o posiadanie Kaaby, ztąd przechowały się żywo u nich podania pierwotne Semickiego pokolenia, i kierowały i tu w przeciągu wieków losami dziejów. Kaaba została znieważoną bałwochwalstwem, gdy się o jej posiadanie i pogańskie ubijały pokolenia: wiara wszakże Abrahama, wiara w jedynego Boga, przetrwała aż do czasów Mahometa w pokoleniach Arabskich.

2.) Dalsze rozgałęzienie Semickiego pnia poczyną się od patryarchy Abrahama.

Abraham miał dzieci z trzech żon.

Niewolnica Agar urodziła mu Izmaela, który miał synów dwunastu. Z Agary i jej synów poszli „Agarejczycy“, których Pismo z osobna wspomina, a z Izmaela poszło dwunastu książąt pokoleń Arabskich, z tych wszakże w Piśmie znajdujemy tylko wymienionych Ismaelitów w ogólności, a oprócz nich „Nabutejczyków“, i „Cedarejczyków“.

Sara urodziła Abrahamowi Izaaka, i prawa pierwsorodnego były w pokoleniu do jego rodu przywiązane.

Cetura, którą Abraham po śmierci Sary pojął za żonę, urodziła mu sześciu synów, z tych wszakże tylko potomkowie czwartego z rodu, t. j., Madjana, są w Piśmie znani pod nazwiskiem „Madjanitów“. W arabskich zaś podaniach znane jest pokolenie „Ceturejczyków“ pochodzących od reszty synów Cetury.

Dalej miał brat patryarchy Abrahama Aran syna Lota, z którego poszło kazirodcze plemię, a mianowicie miał dzieci z dwóch córek: ze starszej syna Moab, i od tego poszli „Moabitowie“; z młodszej miał syna Ammon, i od niego poszli „Ammonitowie“.

Izaak miał znowu dwóch synów Ezawa, czyli „Edoma“, i Jakóba, któremu dana była nazwa „Izrael“. Od Edoma poszli „Edomczycy“ z prawego łoża, — a z naturalnego syna Edoma, zwanego Eliphazem, urodził się „Amalech“, i od niego poszli „Amalekitowie“ czyli „Synowie Amalek“.

Ezaw czyli Edom odstąpił bratu młodszemu prawa pierwsorodztwa, ztąd przeszło błogosławieństwo niebieskie od Izaaka na Jakóba wraz z przysięgą obietnic Pańskich, a gdy Jakóbowi była dana nazwa Izrael, ztąd też otrzymały później pokolenia dwunastu jego synów nazwę „Izraelitów“, i ci uważali się jako bracia między sobą,

i jako „lud wybrany od Boga, któremu była dana z błogosławieństwem ojców Ziemia święta, obiecana, płynąca mlekiem i miodem“.

Już tedy w pierwotnych podaniach rodzinnych leży grunt do przyszłych dziejów tych narodów, które poszły z Semickiego pogłowia, i potęga podania nie okazuje się nigdzie tak dzielną, jak w Ziemi świętej, i w ogólności na półwyspie Arabji.

Punktem religijnego skupienia staje się w ten sposób dla Arabów Kaaba, a dla Izraelitów wiara w jednego Boga i Arka przymierza.

Okolo tych dwóch podań krążą dzieje i losy semickich narodów jak gdyby okolo swej osi, i w nich leży ostatecznie położony kamień węgielny do Mozaizmu, do Chrześcijaństwa i Islamizmu.

3.) Pierwotnymi wszakże mieszkańcami Ziemi świętej nie byli potomkowie Sema, lecz potomkowie Chama, ztąd przechodzimy z kolei rody Chamowego pogłowia osiadłe w Ziemi świętej od najdawniejszych czasów.

Pierworodnym synem Chama był Chus: od niego pochodzą jeszcze niektóre pokolenia Arabskie.

Drugim z rodu był Mesraim, i od starszego jego syna Phetrusim poszli „Filistynowie“, a od młodszego Chasluim poszli „Kaftorymowie“.

Trzecim z rodu był Phut, o którego potomstwie wieści nie ma; a czwartym z rodu był Chanaan. Ten miał jedenastu synów, od których poszło jedenaście chanaanówskich rodów. I tak: od Sidona „Sydończycy“ czyli Sidonicy, t. j., historyczni Fenicjanie; — od Hethaego „Hethejczycy“; — od Jebuzego „Jebuzejczycy“; — od Amorrego „Amorejczycy“; — od Gergezego „Gergezejczycy“; — od Hewego „Hewejczycy“; — od Ara-

kaego „Arakczycy“; — od Sinego „Sinejczycy“; — od Aradego „Aradczycy“ (Arwadczycy); — od Samaraego „Zymireczycy“; — od Amatego w końcu „Amatejczycy“.

Do chanaańskich rodów policza także Pismo „Ferezejczyków“, i „Cenejczyków“, „Cenezejczyków“ i „Cedmonejczyków“ (חַדְמֹנִי), pochodzących od Hobaba, Mojżeszowego szwagra, lubo oba te pokolenia nie pochodziły od Chanaana, lecz przeto głównie że za czasów Mojżesza siedzieli w ziemi Chananejskiej, są policzone do pierwotnych mieszkańców tej ziemi.

Jeżeli cały ten rodowód mieszkańców Ziemi świętej zbierzemy krótko, dadzą się oni odnieść głównie do trzech etnograficznych gromad:

I. Pierwotni mieszkańce Ziemi świętej, poganie, przedpotopowy ród Olbrzymów i rody Chamowego pogłowia.

II. Przychodni mieszkańce Ziemi świętej Semowego pogłowia, Izraelitom pokrewni, czyli rody księgi Genesis i podań Arabskich.

III. Izraelici sami, jako dziedzice obiecanej ziemi, lud od Boga wybrany i w jedyne go Boga wierzący.

I. Pierwotni mieszkańcy Ziemi świętej; Paganie, przedpotopowy ród Olbrzymów i rody Chamowego pogłowa.

1. Ród Olbrzymów.

Już podania księgi Genesis natrafiają w Ziemi świętej na ślady przedpotopowego ludu, który jeszcze przed rozrodzeniem się ludzi po potopie od Noego zamieszkiwał Ziemię świętą.

Tym przedpotopowym ludem był „ród Olbrzymów (רמאים)“, o których we wielu narodach i mitologjach pozostało podanie.

Również po potopie byli w ziemi Chananejskiej Olbrzymowie najstarszym rodem, a o ich szerokiej władzy i potędze doszły nas tylko głuche podania; przed przyjściem bowiem jeszcze do Ziemi świętej Chanańskich rodów mieli oni siedziby swoje w Palestynie, i z nimi to walczyły rody Chamowego pogłowa, naprzód, osiadając świat po potopie. Do nich to należeli „Synowie Enaka“ (ענקים, בני ענך) zamieszkali jak Hebron ¹⁾, wziętymi od Jozuego ²⁾.

¹⁾ IV *Mojż.* XIII. 23. 34. I przyszli (szpiegi) do Hebron, gdzie byli Achiman i Sisai, i Tholmai, synowie Enak. — Tameśmy widzieli dziwy z synów Enak z rodu Olbrzymkiego: do których przyrównani znaleźmy się jako szarańcza. V *Mojż.* IX. 2. Lud wielki i wysoki, syny Enacim.

Na wschodzie, w późniejszej ziemi Moabitów, przebywali „Emim“, „lud wielki i potężny, i tak wysoki że je z pokolenia Enacim jako Olbrzymy być rozumiano“²⁾).

„Zomzomim (זמזומים) lud wielki i mnogi, i wzrostu wysokiego jako Enacim, które wygładził Pan, dzierżyli pierwotnie kraj nad Jabokiem, później przez Ammonitów zamieszkały“⁴⁾).

Zyli także Olbrzymowie w krainie Bazan (i w mieście Astharoth Karnaim) położonej na wschodzie od doliny Jordanu za puszcza, a za czasów Mojżesza zasiadał ostatni z rodu Olbrzymów, król Og, na stolicy tego królestwa⁵⁾).

„Pan wygubił ich plemię, a ziemię ich oddał w posiadłość synom Lotowym.“

²⁾ *Jozue* XI. 21. 22. Onego czasu przyszedł Jozue i wybił Enacim z gór, Hebron i Dabir i z Anab, i ze wszelkiej góry Judy i Izraela, i miasta ich zgładził. — Nie zostawił żadnego z pokolenia Enacim w ziemi synów Izraelowych: oprócz miast Gazy i Geth i Azotu, w których samych zostawieni są.

³⁾ *V Mojż.* II. 9. 10. I rzekł Pan do mnie: Nie walcz przeciw Moabitom, ani się z nimi potykaj: boć nie dam nic z ziemi ich, iżem synom Lothowym dał Ar w osiadłość. — Emim pierwszy byli obywatele jej, lud wielki i potężny, i tak wysoki, że je z pokolenia Enacim jako olbrzymy być rozumiano.

⁴⁾ *V Mojż.* II. 19. 20. A przystąpiwszy do bliskich miejsc synów Ammon, strzeż się abyś nie walczył przeciwko im, ani ruszaj się na bitwę: boć nie dam z ziemi synów Ammon: gdyżem ją dał w osiadłość synom Lotowym. — Za ziemię olbrzymów miano ją, i w niej dawno przedtem mieszkali olbrzymowie, które Ammonitowie zowią Zomzommim.

⁵⁾ *V Mojż.* III. 3. 11. Dał tedy pan Bóg nasz w ręce nasze i Oga króla Bazan, i wszystek lud jego: i poraziliśmy je aż do szczątku. Bo tylko sam Og król Bazan, został się był z rodu Olbrzymów. — Ukazują łożę jego żelazne, które jest w Rabach synów Ammon, dziewięć łokiet mające wzdłuż, a cztery wszerz, na miarę łokcia ręki męskiej.

2. Rody Chamowego pogłowia.

a) Filistynowie i Kaftorymowie.

„Mesraim, (syn Chama), zrodził Phetrusima i Chaslu-
ima: z których poszli Philistynowie i Kaphtorymo-
wie“ ⁶⁾ (הַפְּלִשְׁתִּים).

Ze słów Jeremjasza i Amosa ⁷⁾ wniesć by można że Filistynowie wyszli z wyspy Kapadocji (Kaftor), prawdopodobnie z dzisiejszej Krety, z czem się zgadza Mojżesz podający że Kappadoczanie wytepiwszy Hewejczyków aż do Gazy się rozpościerających, zajęli ich siedziby ⁸⁾ i rozplemienili się na południowej splaninie pomorskiej Palestyny, od której to splaniny przeszła właściwie nazwa Palestyny na cały ów obszar kraju, znany później pod tem nazwiskiem.

Filistynowie byli rodem wojennym i celnymi strzelcami ⁹⁾. Od czasu, w którym ich Samgar lemieszem ¹⁰⁾, a Samson szczęką oślą pobił ¹¹⁾, stali w nieustannych wojnach i zajazdach z Izraelitami.

⁶⁾ I *Mojż.* X. 14.

⁷⁾ *Jerem.* XLVII. 4. Bo splądrował Pan Philistyny, ostatek wyspu Kapadocyi. *Amos.* IX. 7. Ażali nie Izraela wywiodłem z ziemi Egipskiej, a Palestyny z Kapadocyi a Syryany z Cereny?

⁸⁾ V *Mojż.* II. 23. Hewejczyki też, którzy mieszkali w Haserym aż do Gazan Kapadoczanie wygnali: którzy wyszedłszy z Kapadocyi, wygładzili je, i mieszkali miasto nich.

⁹⁾ I *Król.* XXXI. 1. 3. A Philistynowie walczyli przeciw Izraelowi: i uciekli mężowie Izraelscy przed Philistyny, i polegli pobici na górze Gelboe. — I wszystkie ciężary bitwy zwałił się na Saula, i pogonili go mężowie strzelec, i zraniony jest bardzo od strzelców.

¹⁰⁾ *Sędz.* III. 31. Potem był Samgar syn Anath, który zabił sześć set mężów Philistyńskich lemieszem; i ten też bronił Izraela.

¹¹⁾ *Sędz.* XVI. 15. 16. I nalezioną czelusć, to jest szczękę oślą, która leżała, porwawszy zabił nią tysiąc mężów. — I rzekł:

Z różnym powodzeniem walczyli przeciwko nim Izraelici. Zwycięsko wyszli Filistynowie z tej walki za czasów Helego ¹²⁾, — Samuel pobił ich ¹³⁾, później porazili Saula ¹⁴⁾, — lecz Jonatan ¹⁵⁾ i Dawid zwyciężył ich ¹⁶⁾, a Salomon rozszerzył panowanie swoje aż do Gazy ¹⁷⁾. —

Czeluścią ośła, szczęką źrebca oślic zgładziłem je, i zabiłem tysiąc mężów.

¹²⁾ I *Król.* IV. 2. 10. 11. A Filistynowie przyciągnęli do Aphek. I zszykowali wojsko przeciw Izraelowi. A potkawszy się tył podał Izrael Filistynowi i pobito w onem potkaniu wszędzie na polach, jako cztery tysiące mężów. — Zwiedli tedy bitwę Filistynowie, i porażon Izrael i uciekł każdy do namiotu swego: i była porażka bardzo wielka, i poległo z Izraela trzydzieści tysięcy pieszych. I skrzynię Bożą wzięto: i dwa synowie Heli umarli: Ophni i Phinees.

¹³⁾ I *Król.* VII. 10. I stało się, gdy Samuel ofiarował całopalenie, że Philistynowie potkali się z Izraelem, i zagrzmiał Pan grzmo-tem wielkim dnia onego nad Philistynami i przestraszył je, i porażeni są od oblicza Izrael.

¹⁴⁾ I *Król.* XXXI. 2. I natarli Philistynowie na Saula i na syna jego, i zabili Jonathę i Abinadab, i Melchisue syny Saulowe.

¹⁵⁾ I *Król.* XIII. 3. I pobił Jonathas straż Philistyńską, która była w Gabaa. — I *Król.* XIV. 13. 14. A tak wstępował Jonathas pnąc się na rękach i na nogach, i giermek jego za nim. Tedy jedni padali przed Jonathę, a drugich giermek jego zabijał idąc za nim. — A była pierwsza porażka, którą poraził Jonathas i giermek jego, około dwudziestu mężów na połowicy staja, które zwykle para wołów na dzień zorać.

¹⁶⁾ I *Król.* XVII. 51. 52. A widząc Philistynowie, że umarł z nich najmocniejszy (Goliat), uciekli. A powstawszy mężowie Izraelscy i Juda, okrzyk uczynili i gonili Philistyny aż przyszedli do doliny i aż do bram Akkaron, i padali ranni z Philistynów po drodze Saraim aż do Geth i aż do Akkaron. II *Król.* V. 25. Uczynił tedy Dawid tak jako mu Pan rozkazał, i poraził Philistyny od Gabaa aż gdy idziesz do Gezer.

¹⁷⁾ III *Król.* IV. 24. Bo on (Salomon) dzierzał wszystkę krainę, która była za rzeką, od Taphsa aż do Gazan, i wszystkie królestw onych krajów, a miał pokój ze wszech stron wokół.

Jozafatowi płacili Filistynowie haracz ¹⁸), lecz zwyciężyli Jorama ¹⁹). Od Ozjasza pobici ²⁰), pustoszyli i zdobywali grody Izraelskie znowu za czasu Achaza ²¹), a za czasu Ezechiasza odnieśli klęskę ²²).

Później nieco zdobyli Assyryjczycy Filistyński gród Azot ²³). Prorocy prorokowali ich zagładę ²⁴): jakoż niknie ich nazwisko w dziejach.

¹⁸) II *Paral.* XVII. 11. Ale i Philistynowie przynosili Jozafatowi dary i dań srebra.

¹⁹) II *Paral.* XXI. 16. 17. Pobudził tedy Pan na Jorama ducha Philistynów i Arabczyków, którzy są o granicę z Etyhopyan. I wtargnęli do ziemie Judzkiej i spustoszyli ją, i pobrali wszystkę majątność, która się znalazła w domu Królewskim, ku temu syny jego i żony: i nie został mu syn jedno Joachaz, który był najmłodszy.

²⁰) II *Paral.* XXVI. 6. 7. Naostatek ruszył się (Ozyasz) i walczył przeciw Philistynom, zburzył mur Geth, i mur Jabnii, i mur Azotu: pobudował też miasteczka w Azocie i w Philistym. I pomógł mu Bóg przeciw Philistynom.

²¹) II *Paral.* XXVIII. 10. Philistynowie też położyli się po miasteczkach połnych i na południe w Judzie: i wzięli Bethsames, i Ajalon, i Gederoth, Socho też, i Thamnan, i Gamzo ze wsiami ich, i mieszkali w nich.

²²) IV *Król*, XVIII. 8. Ten (Ezechiasz) poraził Philistyny aż do Gaza, i wszystkie granice ich, od wieże stróżów aż do miasta obronnego.

²³) *Jezaj.* XX. 1. Roku którego wszedł Tartan do Azotu, gdy go był posłał Sargon, król Assyryjski, i walczył przeciw Azotowi i dobył.

²⁴) *Jezaj.* XIV. 29—31. Nie wesel się ty wszystka ziemio Philistyńska, że złamana jest różga tego, który cię bił: bo z korzenia węzowego wyjdzie bazyliszek, a nasienie jego pożerające ptaka. — I będą się paść pierworodni nędznych a ubodzy bezpiecznie odpoczywać będą: i wygubią głodem korzeń twój, i szczątki twe wybije. — Zawyj bramo, wołaj miasto: porażona jest Philistea wszystka: bo od północy dym przyjdzie, a nie masz ktoby uszedł przed hufcem jego.— XLVII. 4. Dla przyszłości dnia, którego zburzeni będą wszyscy Philistynowie, i bę-

Grody ich były: Azot (Asdod), i Gaza, gdzie czczono bałwana Dagon, Akkaron (Ekron), gdzie czczono bałwana Beelzebuba, i w końcu Geth (Gath) i Askalon, gdzie czczono bożyszcze zwane Astharoth.

b) Chananejczycy właściwi.

Poszli od jedenastu synów Chanaana, syna Chamowego, z których rozrodziło się jednaście pokoleń: Sidon, Hete, Jebuze, Amore, Gergez, Hewe, Arakue, Sine, Arade, Zamara, Amate. Mieszkali w ziemi Chanaan, którą odgranicza linja pociągnięta od Sydonu do Gazy, ztąd na południowy kraniec Martwego morza do Lazy, położonej na wschodniem wybrzeżu tegoż morza.

Potomkowie pięciu synów Chanaana: Hetejczycy, Jebujejczycy, Amorrejczycy, Gergezejczycy i Hewejczycy mieszkali w Chanaan przed przyjsciem Izraelitów do ziemi obiecanej: razem z nimi żyli tam jeszcze Chananejczycy i Ferezejczycy, nie pochodzący jednak od Chanaana ²⁵⁾).

gdzie rozproszon Tyr, i Sydon, ze wszystkimi pozostałymi pomocami swemi: bo splondrował Pan Philistyny, ostatek wyspu Kapadocji. — *Ezech.* XXV. 16. To mówi Pan Bóg: oto ja wyciągnę rękę moją na Palestynę, a pobiję zabijacze i wytracę ostatek krainy pomorskiej. — *Amos.* I. 8. I wytracę obywatela Azotu, i trzymającego berło z Askalonu, i obrócę rękę moją na Akkaron, i zginą pozostali z Philistynów, mówi Pan Bóg. *Sophon.* II. 5. Biada, którzy mieszkacie na sznurze morskim, narodie wytracający: słowo Pańskie na was Chanaanie ziemio Philistynska, i wytracę cię tak iż nie będzie obywatela.

²⁵⁾ I *Mojż.* XII. 6. Przeszedł Abram ziemię aż do Sichem, aż do Jasnej doliny: a Chananejczyk tedy był w ziemi. — XIII. 7. Skąd też był swar między pasterzami bydła Abramowego i Lotowego, A na on czas Chananejczyk i Pherezejczyk mieszkali w onej ziemi. — XV. 20. 21. Nasieniu twemu dam tę ziemię. I Hetejczyki i Pherezejczyki, Raphaimy też. — I Amorrejczyki, i Chananejczyki, i Gergezejczyki, i Jebujejczyki. — V *Mojż.*

Hetejczycy (התתי) mieszkali w górach Judy, jak Hebron ²⁶).

Jebuzejczycy (היבוסי) mieszkali w Jeruzolimie (za ich czasów Jebuz zwanej) i w okolicy tego miasta, pomieszani w górach z Amorrejczykami, Ferezejczykami i Hetejczykami ²⁷).

Amorrejczycy (האמורי) (to nazwisko bywa często-kroć używane dla wszystkich rodów Chananejskich) ²⁸)

VII. 1. Gdy cię wwiedzie Pan Bóg twój do ziemie, do której wchodzisz, abyś ją posiadał, a wygładzi wiele narodów przed tobą: Hetejczyka, Gergezejczyka i Amorrejczyka, Hewejczyka i Jebuzejczyka, i siedm narodów daleko większej liczby niż ty jesteś, i możniejszych nad cię. — *Joz.* III. 10. Potem psy poznacie, że Pan Bóg żywiący jest wpośród was, i wytraci przed oczyma waszemi Chananejczyka i Hetejczyka, Hewejczyka i Pherezejczyka, Gergezejczyka też i Jebuzejczyka i Amorrhejczyka. — *Dzieje Apost.* XIII. 19. A wygładziwszy siedm narodów w ziemi Chananejskiej, losem im podzielił ziemę.

²⁶) *IV Mojż.* XIII. 30. Hetejczyk i Jebuzejczyk, i Amorrhejczyk mieszka po górach.

²⁷) *Joz.* XV. 8, 63. I wstępuje przez dolinę syna Ennom, z boku Jebuzejczyka na południe, to jest Jeruzalem. — Lecz Jebuzejczyka obywatela Jeruzalem nie mogli synowie Juda wygładzić: i mieszkał Jebuzejczyk z syny Juda w Jeruzalem aż do dnia dzisiejszego. *Joz.* XVIII. 28. I Sela, Eleph i Jebus to jest Jeruzalem. *Sędz.* XIX. 11. I już byli u Jebuz, a dzień się odmieniał w noc, i rzekł sługa do Pana swego: Pójdź proszę, wstapwa do miasta Jebuzejczyków, a zostańmy w niem.

²⁸) *I Mojż.* XV. 16. A w czwartem pokoleniu wróca się tu: bo jeszcze nie wypełniły się nieprawości Amorrejczyków aż do tego czasu. — *Joz.* XXIV. 18. I wyrzucił wszystkie narody, Amorrejczyka obywatela ziemie, do którejsmy weszli. — *Sędz.* VI. 10. I rzekłem: Jam Pan Bóg wasz, nie bójcie się bogów Amorrejczyków, w których ziemi mieszkacie. — *III Król.* XXI. 26. I stał się obrzydłym tak dalece, że chodził za bałwany, których byli naczynili Amorrejczykowie, które wyniszczył Pan przed obliczem Izrael. — *Amos* II. 10. Jam jest, którym uczynił żeście

mieszkali za Abrahamowych czasów jak Hebron i Asasonthamar (Engaddy) ²⁹⁾ później w górach leżących na zachodzie morza Martwego ³⁰⁾ które ztąd „górami Amorrejczyków“ zwane były ³¹⁾. Dalej na północy przebywali koło Sichem ³²⁾. Dwa państwa Amorrejczyków istniały na wschodzie Jordanu: jedno południowe między Arnon, Jordan i Jabok ³³⁾ z miastem stołecznem Hesebon;

wyszli z ziemi Egipskiej, a wodziłem was po puszczy czterdzieści lat, żebyście posiadli ziemię Amorrejczyka.

²⁹⁾ I *Mojż.* XIV. 7. 13. I wrócili się, i przeszli przez źródła Misphat to jest Kades: i wybili wszystkę krainę Amalecytów i Amorrejczyka, który mieszkał w Asasonthamar.— A oto jeden który był uszedł, oznajmił Abramowi Hebreowi, który mieszkał w dolinie Mambrego Amorrejczyka.

³⁰⁾ *Joz.* XI. 3. Chananejczyka też od wschodu i zachodu słońca, i Amorrejczyka, i Hetejczyka, i Pherezejczyka, i Jebujejczyka na górach. *Sędz.* I. 35. 36. I mieszkał Amorrejczyk na górze Hares, co się wykłada skorupiany, w Aialon i Salebim. I stała się ciężka ręka domu Józefowego, i stał mu się hołdownikiem. A była granica Amorrejczyka od wstępu Scorpiona, skała i wyższe miejsce.

³¹⁾ V *Mojż.* I. 7. 19. 20. Wróćcie się a ciągnijcie ku górze Amorrejczyków. A ruszywszy się od Horeb, przeszliśmy przez puszcza straszliwą i wielką, któraście widzieli, drogą góry Amorrejskiej, jako nam był przykazał Pan Bóg nasz. A gdyśmy przyszedli do Kadesbarne, rzekłem wam: Przyszedliście do góry Amorrejczyka, którego Pan Bóg nasz da nam.

³²⁾ *Mojż.* XLVIII. 22. Daję tobie (Józefowi) część jedną mimo bracią twoją, którąm wziął z ręki Amorrejczyka mieczem i łukiem moim. *Jan.* IV. 5. Przyszedł tedy do miasta Samaryej, które zowią Sychar, blisko folwarku, który dał Jakób Józefowi synowi swemu.

³³⁾ IV *Mojż.* XXI. 13. 26. Który puściwszy obozem stanęli przeciw Arnon, które jest na puszczy, a wysadza się na granicach Amorrejczyka. Bo Arnon jest granicą Moabską, dzieląc Moabity od Amorrejczyków. — Miasto Hesebon było Sehona króla Amorrejskiego, który walczył przeciwko królowi Moab: i wziął wszystkę ziemię, która pod jego władzą była aż po Arnon.

drugie na północy od rzeki Jabok w Bazan, którego stolicą było miasto Astharoth ³⁴). Państwo południowe powstało z dzierzaw Moabitów i Ammonitów, których Amorrejczycy z ich siedlisk pierwotnych wyparli ³⁵).

Gergezejczyków (גרגזי) siedliska nie dadzą się oznaczyć z pewnością, dość że żyli w ziemi Chananej-skiej ³⁶).

Hewejczycy (חתי) mieszkali w Sichem ³⁷), dalej w górach Hermon, w kraju Maspha ³⁸) i Gabaon ³⁹).

³⁴) IV *Mojż.* XXXII. 33. A tak dał Mojżesz synom Gad, i Ruben, i połowicy pokolenia Manasse, syna Józefowego, królestwo Sehon króla Amorrejczyka, i królestwo Og króla Bazan, i ziemie ich z miasta swemi w około. — V *Mojż.* IV. 46. 47. Za Jordanem w dolinie przeciw bałwanicy Phogor w ziemi Sehona, króla Amorrejskiego, który mieszkał w Hesebon, którego zabił Mojżesz, synowie też Izraelowi wyszedłszy z Egiptu, posiadli ziemię jego, i ziemię Og króla Bazan, dwu królów Amorrejskich, którzy byli za Jordanem na wschód słońca. *Joz.* IX. 10. I dwiema królom Amorrejczyków, którzy byli za Jordanem, Sehonowi królowi Hesebon, i Og królowi Basan, który był w Astaroth.

³⁵) IV *Mojż.* XXI. 26. Miasto Hesebon było Sehona, króla Amorrejskiego, który walczył przeciwko królowi Moab: i wziął wszystkie ziemię, która pod jego władzą była aż po Arnon. — *Sędz.* XI, 13—26.

³⁶) V *Mojż.* VII. 1. (²⁵). — *Joz.* XXIV. 11. I przeszliście Jordan i przyszliście do Jerycha. I walczyli na was mężowie miasta onego, Amorrejczyk, Pherezejczyk, i Chananejczyk, i Hethejczyk, i Gergezejczyk, i Hewejczyk i Jebujejczyk, i dałem je w ręce wasze. — II *Ezdr.* IX. 8. I znalazłeś serce jego (Abrahama) wierne przed tobą: i uczyniłeś z nim przymierze, żebyś mu dał ziemię Chananejczyka, i Hethejczyka, i Amorrejczyka, i Pherezejczyka, i Jebujejczyka, i Gergezejczyka, abys dał nasieniu jego, i ziściłeś słowa Twe, żeś jest sprawiedliwy.

³⁷) I *Mojż.* XXXIV. 2. Którą ujrzawszy Sichem, syn Hemora Hewejskiego księżę onej ziemi, rozmilował się jej.

Chananejczycy (חנני) obejmują w szerszym znaczeniu wszystkie pokolenia ziemi Chananejskiej ⁴⁰); w ścisłym ród nad morzem i Jordanem ⁴¹) osiadły w Gazer ⁴²).

Później dopiero zda się że osiadło pokoleń sześć Chanaańskiego pogłowia dalej na północy i zachodzie ziemi Chananejskiej, tudzież na wybrzeżach Śródziemnego morza, i do tych należą także znani w historii Fenicjanie. Pokolenia te były: Sydończycy mieszkający w Sydonie; Aradczycy (Arwadczycy) na wyspie Aradus (Ruad), i Antaradus (Tortosa) ⁴³); Arakczycy

³⁸) *Joz.* XI. 3. Hewejczyka też który mieszkał pod górą Hermon w ziemi Maspha. — *Sędz.* III. 3. I Hewejczyka, który mieszkał na górze Libanie, od góry Baal Hermon aż do wejścia Emath.

³⁹) *Joz.* XI. 19. Nie było miasta, któreby się poddało synom Izraelowym, oprócz Hewejczyka który mieszkał w Gabaon: bo wszystkich walczyć dostał.

⁴⁰) I *Mojż.* X. 18, A potem rozsiały się narody Chananejczyków. — XII. 6. (²⁵). — XXIV. 3. Abych cię poprzysiął przez Pana Boga nieba i ziemi, żebyś nie brał żony synowi memu (Izaakowi) z córek Chananejskich, pomiędzy którymi mieszkam. — II *Mojż.* XIII. 11. A gdy cię wprowadzi Pan do ziemi Chananejczyka, jako przysiął tobie i ojcom twoim, i da ją tobie.

⁴¹) IV *Mojż.* XIII. 30. Chananejczyk zaś mieszka nad morzem i przy rzece Jordanie. — V *Mojż.* XI. 30. Które są za Jordanem za drogą, która idzie na zachód słońca, w ziemi Chananejczyka, który mieszka w polach przeciw Galgala, która jest podle doliny ciągnącej się i zachodzącej daleko.

⁴²) *Joz.* XVI. 10. I nie wybili synowie Ephraimowi Chananejczyka, który mieszkał w Gazer, i mieszkał Chananejczyk w pośród Ephraima, aż do tego dnia dań płacąc. — III *Król.* IX. 16. Pharaon król Egipski wyciągnął i wziął Gazer i spalił go ogniem: i Chananejczyka, który mieszkał w mieście wymordował, i dał go za posag córce swej żonie Salomonowej.

⁴³) IV *Król.* XIX. 13. Gdzie jest król Emath, i król Arphad, i król miasta, Sopharwaim Ana i Awa? — *Ezech.* XXVII. 8. 11. Obywatele Sidonu, i Aradczycy byli żeglarzami twemi: mędrcy twoi Tyrze byli sternikami twemi. — Synowie Aradczycy z woj-

w Arka na górach Libanu; Synejczycy w Sine w pobliżu Arki; Zymareczycy mieszkali prawdopodobnie w Zymirze blisko wyspy Tortozy; Hamateczycy w końcu w Hamah, późniejszej Epitanji.

c) Chananejskie ludy.

a) Ferezejczycy.

Ferezejczycy (הַפְּרִיזִי) nie należą z pokolenia do rodów Chananejskich, wszakże że pospołu z nimi żyli za czasów Abrahama pomiędzy Betel i Ai (Haj) ⁴⁴), wspominały o nich na tem miejscu.

β) Cynejczyki, Cenezejczyki i Cedmonejczyki.

Innym rodem pogańskim przebywającym w Chananie byli Cynejczyki, Cenezejczyki i Cedmonejczyki ⁴⁵). Pochodzenie ich odnosi się do Hobaba ⁴⁶),

skiem twojem byli na murzech twoich w około: lecz i Pigmeowie, którzy byli na wieżach twoich sajdaki swoje rozwieszali na murzech twoich w około: oni wykonali piękność twoję.

⁴⁴) I *Mojż.* XIII. 3. 7. I wrócił się drogą, którą był przyszedł od południa do Bethel, aż na miejsce, gdzie przedtem postawił był namiot między Bethel i Hay. — Zkąd też był swar między pasterzmi bydła Abramowego i Lotowego. A na on czas Chananejczyk i Pherezejczyk mieszkali w onej ziemi.

⁴⁵) I *Mojż.* XV. 19.

⁴⁶) *Sędz.* I. 16. A synowie Cinesa powinnego Mojżeszowego wyszli z miasta Palm z synmi Juda w puszcza działu jego, która jest na południe Arad i mieszkali z nim. — IV. 11. A Haber Cynejczyk oddzielił się był niekiedy od inszych Cynejczyków braciej swych, synów Hobab, powinnego Mojżeszowego.

Mojżeszowego szwagra ⁴⁷⁾. Mieszkali z pokoleniem Judy na pustyni Judzkiej. Za czasów Saula byli Cynejczycy pomiędzy Amalekitami ⁴⁸⁾

Rody te miały miasta, trudniły się rolnictwem ⁴⁹⁾, rządy nad nimi sprawowali nieszerokiej władzy królowie, których było 31 ⁵⁰⁾.

⁴⁷⁾ IV *Mojż.* X. 29. I rzekł Mojżesz, Hobab synowi Raguela Madianity krewnemu swemu: Ciągniemy do miejsca, które nam Pan dać ma: Pójdź z nami, żebyśmy uczynili dobrze.

⁴⁸⁾ I *Król.* XV. 6. I odstąpił Cynejczyk z pośrodku Amalek.

⁴⁹⁾ V *Mojż.* VI. 10. 11. A gdy cię wprowadzi Pan Bóg twój do ziemie, o którą przysiągł ojcom twoim, Abrahamowi, Izaakowi, i Jakóbowi: i dać miasta wielkie i bardzo dobre, którychś nie budował. — I domy pełne wszystkich bogactw, którychś nie zbudował, studnie którychś nie kopał, winnice i oliwnice którychś nie sadił, a będziesz jadł i najesz się. — *Joz.* XXIV. 13. I dałem wam ziemie, w którejście nie robili, i miasta którychście nie budowali, żebyście mieszkali w nich: winnice i oliwnice którychście nie sadzili.

⁵⁰⁾ *Joz.* XII. 9—24. Król Jerycha jeden, król Hay, który jest po boku Bethel, jeden. — Król Jeruzalem jeden, król Hebron jeden, — król Jerymoth jeden, król Lachis jeden, — król Eglon jeden, król Gazer jeden, — król Dabir jeden, król Gader jeden, — król Herma jeden, król Hered jeden, — król Lebni jeden, król Odullan, — król Macedy jeden, król Bethel jeden, — król Taphna jeden, król Opher jeden, — król Aphek jeden, król Saron jeden, — król Madon jeden, król Asor jeden, — król Semeron jeden, król Acsaph jeden, — król Thenak jeden, król Magedda jeden, — król Kades jeden, król Jachanan Carmelu jeden, — król Dor i krainy Dor jeden, król narodów Galgal jeden, — król Thersy jeden: wszystkich królów trzydzieści i jeden.

Przebrały one miarę złego ⁵¹⁾, a miłosierdzie Pana dobiegło kresu swego, według słów Pisma. Ztąd naród od Boga wybrany nie miał dopuszczać bezbożne do wspólności żywota swego ⁵²⁾, albowiem w potomstwie Jakóba miały się sprawdzić obietnice Pańskie, a czerpiąc zarazę ze związków małżeńskich z Chananejskimi rody, stały się był Izrael nie królestwem kapłańskim, ale niewolnikiem bałwanów.

Jakoż wytepienie Amorrejczyków za czasów Jozuego jest tylko spełnieniem wyroku sprawiedliwości Bożej ⁵³⁾,

⁵¹⁾ V *Mojż.* XII. 29—31. Gdy wytraci Pan Bóg twój przed obliczem twojem narody, do których wnijdiesz posięść je, a posiedziesz je, i mieszkać będziesz w ziemi ich. — Strzeż abyś je nie naśladował, gdy na twoje wejście będą wygładzeni, i nie pytał się o ceremoniach ich mówiąc: Jako chwalili ci narodowie bogi swoje, tak i ja chwalić będę. — Nie uczynisz tak Panu Bogu twemu. Wszystkie bowiem brzydliwości, których nienawidzi Pan czynili bogom swoim, ofiarując syny i córki, i paląc ogniem. — XVIII. 9—12. Gdy wnijdiesz do ziemi, którą da Pan Bóg twój, strzeż się abyś nie chciał naśladować brzydliwości onych narodów. — Ani się niech nie najduje w tobie, któryby oczyścił syna swego albo córkę przez ogień: albo któryby się radził praktykarzów, i wierzył snom i wróżkom, ani niech nie będzie guślarz — ani czarownik, ani ktoby się duchów złych radził, ani wieszczków, albo się od umarłych prawdy dowiadował. Tem bowiem wszystkim brzydzi się Pan, i dla takich złości wygubi je Pan na wejście twoje.

⁵²⁾ I *Mojż.* XXXIV. 14—16. Nie możemy uczynić czego żądacie, ani dać siostry naszej człowiekowi nieobrzezanemu: co się nie godzi, niesłuszna i obrzydła rzecz u nas. — Ale tak się możemy porównać, jeżeli zechcecie być nam podobni, a obrzeże się między wami każdy mężczyzna: — Tedy damy, i weźmiemy wzajem córki wasze i nasze: i będziemy mieszkać z wami i będziemy ludem jednym.

⁵³⁾ III *Mojż.* XVIII. 24. 25. Ani się splugawcie temi wszystkiemi rzeczami, któremi się splugawili wszyscy narodowie, które ja wyrzucę przed obliczem waszem, — i któremi jest splugawiona

a kiedy czas Sędziów dobiegał kresu swego, niknie coraz bardziej nazwa Chanaańskich rodów z karty dziejów Izraela. Jednak za czasów jeszcze proroka Elizy byli Hetejczycy nieprzyjaciołmi Izraela, a po powrocie jego z Babilońskiej niewoli jest jeszcze ślad o nich, bo synowie Izraela rozwodzą się na wezwanie Ezdrasza z córami Chananejskimi ⁵⁴). Później już nie ma wzmianki o Chananejskich ludach.

ziemia, której ja złości nawiedzę aby wyrzuciła obywatele swoje. — XX. 23. Nie chodźcie w ustawach narodów, które ja wypędzę przed wami. Wszystko to bowiem czynili, i zbrzydziłem się nimi. — V *Mojż.* IX. 4. 5. Nie mówże w sercu twojem, gdy je wygładzi Pan Bóg twój przed tobą: Dla sprawiedliwości mojej wprowadził mię Pan, abych tę ziemię posiadał, ponieważ dla niezbożności ich wytracone są te narody. — Albowiem nie dla sprawiedliwości twoich, i prawości serca twego wnijdiesz abyś posiadał ziemię ich: ale iż oni niezbożnie czynili, na wejście twe są wygładzeni: a żeby Pan wypełnił słowo swe, które pod przysięgą obiecał ojcom twoim Abrahamowi, Izaakowi i Jakóbowi. — *Sędz.* I. 6. 7. A Adonibezek uciekł: którego dogoniwszy pojмали, obciąwszy końce rąk, i nóg jego. — I rzekł Adonibezek: Siedemdziesiąt królów z obciętemi końcami rąk i nóg zbierali pod stołem moim odrobiny pokarmów: jakom czynił, tak mi Bóg oddał, i przywiedli go do Jeruzalem i tam umarł.

⁵⁴) I *Ezdr.* IX. 1. 2. A gdy się to odprawilo, przystąpili do mnie (Ezdrasza) przełożeni mówiąc: Nie odłączył się lud Izraelski, kapłani i Lewitowie od narodów ziem i od obrzydłości ich, to jest od Chananejczyka i Hethejczyka, i Pherezejczyka i Jebuzejczyka, i Ammonitów, i Moabitów, i Egipcjanów, i Amorejczyków: Bo spojmowali córki ich sobie i synom swym: i pomieszali nasienie święte z ludźmi ziem: ręka też książąt, i urzędu w tem przestępstwie pierwsza była.

II. Przychodni mieszkańcy Ziemi świętej Semo- wego pogłowa, Izraelitom pokrewni, czyli rody księgi Genesis i podań arabskich.

1. Potomkowie Arama, Jektana i Ismaela.

Są według tu załączonej genealogicznej tablicy (N 2.) pierwotnie temi rodami, z których powstał naród Arabów.

Podania ksiąg Genesis zgadzają się w ogólności z arabskimi: ta tylko zachodzi głównie pomiędzy niemi różnica, że podania arabskie wyjaśniają dokładniej własnego narodu dzieje. Według nich tedy poczyna się wywód rodów Arabskich jeszcze przed Jektanem od Irama (czyli biblijnego Arama), syna Sema, a wnuka Noego.

Z niego poszło dziewięć pokoleń Arabskich: Ad, Thamud (Themud), Umajjim, Abil, Tasm, Djadis, Amlik, Djorhum i Wabar. Te mieszkaly w Jemen i zwały się „Aribah“ czyli „Arba“, t. j. „czyści“.

Arabowie drugiego plemienia „Mutaarribah“; co znaczy „nieczyści“, pochodzą od Kahtana czyli Jektana; do tych należą: potomkowie syna jego trzeciego Jaruba w Jemen; dalej czwartego Djorham (biblijnego Aduram), z którego poszli Djorhamidowie w Hedszas;

dalej dziewiątego z rodu Saba, z którego poszli Sabejczycy.

Saba znowu miał dwóch synów Himyar czyli Homair, i od tego poszli Himyaritowie czyli Homerytowie i Kalana, od którego poszli Kalanitowie.

Arabowie trzeciego w końcu plemienia „Mustaarribah“, „Mustaraba“ zwani, co także „nieczystych“ oznacza, którzy się tylko przez powinowactwo Arabami stali ⁵⁵). Są to potomkowie Ismaela, i synowie Maada z Chamowego pogłowa, z których wyszedł Mahomed, a ci to mieszkali w Arabji średniej.

Ismael został wraz z matką Agar ⁵⁶) wygnany na pustynię, i to podanie rodzinne kierowało już następnie losami jego potomków.

Według świadectwa Starego zakonu, był on dobrym strzelcem, który na puszczy Faran mieszkał ⁵⁷), a podług proroctwa: „dziki człowiek, ręce jego przeciwko wszystkim, a ręce wszystkich przeciw jemu: a naprzeciwko „wszystkiej braciej swej rozbije namioty“ ⁵⁸). Takim był, takimi byli wszyscy jego potomkowie.

Abrahamowi przyrzekł Pan pobłogosławić Ismaelowi i rozrodzić go w naród wielki ⁵⁹). Jakoż poszła z niego

⁵⁵) Izmael ożenił się z córką Mudadha, króla Dzorhamitów, i ztąd nazywają się jego potomkowie przez powinowactwo z arabszonymi. Dzorhamitowie zostali rządzącem plemieniem, ale zarząd „świętego domu Kaaby“ w Mecce przeszedł ztąd na Izmaela. — Synowie Maad mieli się za najszlachetniejszy ród, bo z nich wyszedł zakonodawca Mahomed.

⁵⁶) I *Mojż.* XVI. 15. I urodziła Agar Abramowi syna: który nazwał imię jego Ismael.

⁵⁷) I *Mojż.* XXI. 20. 21. I był z nim: który urosł i mieszkał na puszczy, i stał się młodości strzelcem. I mieszkał w puszczy Pharae, i wzięła mu matka jego żonę z ziemie Egipskiej.

⁵⁸) I *Mojż.* XXI. 12.

⁵⁹) I *Mojż.* XVII. O Ismaela też wysłuchałem cię: Oto błogosławię

jedna część Arabskiego narodu, lubo od Irama i Jektana ⁶⁰⁾ rodowici, a od Ismaela przychodni Arabowie wywodzą się zwykli.

Potomkowie Izmaela są pod różnemi nazwiskami wspominani w Pismach starego Zakonu. Izmaelitami (שמעאלים) i Madjanitami zwani są kupce, którzy kupili Józefa ⁶¹⁾.

To samo już za czasu Sędziów bierze Pismo obadwa te rody za jedno ⁶²⁾.

Psalm LXXXIII przytacza Ismaelitów i Agarenów z osobna ⁶³⁾. Z Agarejczykami walczyły pokolenia Manasse, Gad i Ruben, na wschodzie Jordanu osiadłe ⁶⁴⁾.

mu, i rozmnożę i rozszerzę go bardzo: dwanaście książąt zrodzi, i rozkrzewię go w naród wielki.

⁶⁰⁾ I *Mojż.* X. 25. Heberowi lepak urodzili się dwa synowie: Imię jednego Phaleg, iż we dni jego rozdzieliła się ziemia; a imię brata jego Jektan.

⁶¹⁾ I *Mojż.* XXXVII. 25. 27. 28. A usiadłszy aby jedli chleb, ujrzeli Ismaelity podróżne jadące z Galaad, i wielbłądy ich niosące korzenie, i resinę, i staktę do Egiptu. A gdy mijali Madianitowie kupcy, wyciągnawszy go z studnie, przedali go Izmaelitom za dwadzieścia srebrników, którzy go zawieźli do Egiptu. Madianitowie przedali Józefa w Egipcie Potipharowi trzebieńcowi Pharaona hetmanowi żołnierstwa. XXXIX. 1. Józef tedy był zawiedzion do Egiptu, i kupił go Potifar, trzebieńiec Pharaonów, hetman wojska, mąż Egipcyanin z ręki Izmaelitów, od których był przywiedziony.

⁶²⁾ *Sędz.* VIII. 22. 24. I rzekli wszyscy mężowie Izraelscy do Gedeona: Panuj ty nad nami, i syn twój, i syn syna twego: gdyż nas wybawił z ręki Madyan. — I rzekł do nich: Jednej prośby żądam od was: Dajcie mi nausznice z korzyści waszej. Bo nausznice złote Izmaelitowie zwykli byli miewać.

⁶³⁾ *Ps.* LXXXII. 6. 7. Bo się spiknęli jednym umysłem społu przeciw tobie przymierze postanowili, namioty Idumejczyków i Izmaelitowie, Moabitowie i Agarenowie.

⁶⁴⁾ I *Paral.* II. 10. 19. 20. A za czasów Saula walczyli z Agarejczykami i pobili je, i mieszkali miasto nich w ich przybytkach,

Ismael miał dwunastu synów, podobnie jak Jakób. Ci byli Nabajoth, Codar, Adbeel, Mabsam, Masma, Duma, Masza, Hadar, Thema, Jethur, Naphis i Kedma, z których poszło dwunastu książąt tych pokoleń ⁶⁵).

Potomkowie pierwotnego zwani są, według świętego Hieronima, Nabutejczykami ⁶⁶). Za czasów Makabeuszów siedzą w puszczy na wschodzie od Jordanu ⁶⁷). Drugi z rodu był Cedar, i od niego poszli Cedarejczycowie. Dziewiąty z rodu był Thema, i od niego wywodzą się Thomani.

Podług proroka Izajasza ⁶⁸) przyjdą do Chrystusa

na wszystkiej stronie, która patrzy na wschód słońca Galaad. Wiedli wojnę przeciw Agarejczyków: a Iturejczycy, i Naphis, i Nodab dodali im pomocy. I przyszli w ręce ich Agarejczycy, i wszyscy którzy z nimi byli, bo wzywali Boga gdy się potykali: i wysłuchał ich przeto, iż wierzyli weń.

⁶⁵) I *Mojż.* XXV. 12—16. Te są rodzaje Ismaela syna Abrahamego, którego mu urodziła Agar Egipczyanka, służebnica Sary. I te imiona synów jego w nazwiskach i w rodzajach ich. Pierworodny Ismaelów Nabaioth, potem Cedar, i Adbeel i Mabsam. Masma też, i Duma i Masza. — Hadar i Thema, i Jethur, i Naphis i Kedma. — Ci są synowie Ismaelowi i te imiona po zamkach i miasteczkach ich dwanaście książąt pokolenia ich, I *Paral.* I. 29—31. —

⁶⁶) Podług podań arabskich (Masudy historyk), wywodzą się Nabutejczycy nie od Izmaela, lecz z Aramskiego pogłowia, czyli narodów wychodzących od Arama, syna Semowego, którego wnuk Nabit był ojcem pokolenia a następnie rządzącego narodu w Babilonji jeszcze przed Chaldejczykami.

⁶⁷) I *Machab.* V. 24. 25. A Judasz Machabeusz, i Jonathas brat jego, przepławili się przez Jordan, i jechali trzy dni drogi przez puszcza. I zabieżeli im Nabutejczycy, i przyjęli je w pokoju, i powiedzieli im wszystko co się działo z bracią ich w Galaadytymdzie. — IX. 35. A Jonathas posłał brata swego hetmana ludu, i prosił Nabutejczyków przyjaciół swoich aby im pożyczili narzędów swych, których było dostatek.

⁶⁸) *Izaj.* LX. 7.

„Wszystek dobytek Cedar zgromadzi się ku Tobie: barani Nabajoth służyć będą Tobie.“

Dawid mówi w psalmie CXIX. 5.: „Mieszkałem z obywatelami Cedar.“ Pieśń nad pieśniami wspomina o pięknych namiotach Cedar ⁶⁹⁾.

Jako wiernych bałwanowi swemu stawi Jeremjasz Izraelitom Cedarejczyków za przykład wierności ⁷⁰⁾. — Jeremjasz prorokuje także przeciwko nim, nazywając ich „Synami wschodnimi“, którzy we wschodniej arabskiej pustyni „sami mieszkają, nie mając wrót ani zawory“ ⁷¹⁾.

Podług Ezechiela kupczyli Cedarejczyki z Tyrem ⁷²⁾.

⁶⁹⁾ *Pieśń n. pieś.* I. 4. Czarnaciem ale piękna, córki Jeruzalimskie: jako namioty Cedar.

⁷⁰⁾ *Jerem.* II. 10. 11. Przejdźcie do wyspów Cetym a obaczcie: i do Cedar poślijcie, a przypatrzcie się pilnie i obaczcie, jeśli się co takowego stało. — Jeśli naród odmienił bogi swoje, a zaiste oni nie są bogowie: a lud mój odmienił chwałę swą w bałwana.

⁷¹⁾ *Jerem.* XLIX. 28—33. Na Cedar i na królestwa Assur, które poraził Nabuchodonozor król Babiloński. To mówi Pan: wstańcie a idźcie na Cedar, a zaburcie syny wschodnie. — Namioty ich i trzody ich zabiorą: skóry ich i wszystko naczynie ich, i wielbłądy ich wezmą sobie, i zwołają na nie strach w okolicy. Uciekajcie, bieście w skok, w głębokości siedźcie, którzy mieszkacie w Azor, mówi Pan: bo Nabuchodonozor król Babiloński uradził na was radę, i umyślił na was myśli. — Wstańcie, a idźcie do narodu spokojnego, a mieszkającego bezpiecznie, mówi Pan: Nie masz wrót ani zdwory u nich, sami mieszkają. I będą wielbłądy ich rozchwyceniem, a mnóstwo dobytków ich korzyścią: i rozwionę je na wszystkie wiatry, którzy się podstrzygli pod długi włos, a ze wszech granic jego przywiode zatrącenie na nie, mówi Pan. I będzie Azor mieszkaniem smoków spustoszony aż na wieki: nie będzie tam mieszkał mąż, ani przebywał syn człowieczy.

⁷²⁾ *Ezech.* XXVII. 21. Arabska ziemia, i wszystkie książęta Cedar, ci kupcami ręki twojej: z jagnięty i z barany, i z kozłęty przychodzili do ciebie kupcy twoi.

Podług św. Hieronima mieszkali na wschodzie Czerwonego morza w puszczy Saraceńskiej. — Podług Teodoretę przepędzali trzody swoje aż w okolice Babilonu. Jako plemiennicy Nabutejczyków, a potomkowie Ismaela byli Cedarejczycy zapewne z Nabutejczykami pomieszani, którzy na przestrzeni od Czerwonego morza aż do rzeki Eufratu koczownicze wiodli życie.

Wszyscy pisarze późniejsi zgadzają się na to, że potomkowie Izmaela nie uprawiali roli, nie sadzili drzew, i stałych nie mieli siedlisk, lecz koczownicze wiodąc życie z Arabami pospołu w jeden się złączyli naród.

2. Potomkowie Cetury, trzeciej żony Abrahama.

Cetura miała sześciu synów z patriarchą Abrahamem. Ci bywają według podań arabskich Ceturejczykami zwani, wyjąwszy czwartego z rodu Madjana, od którego poszli Madjanitowie (מדִיָן).

W Mojżeszowych księgach są oni za jedno uważani z Izmaelitami (którzy kupili Józefa) ⁷³). Zdaje się tedy że się mieszały z Izmaelitami, bo jedna część przynajmniej siedziała w Arabji właściwej nad Czerwonym morzem. Tamto leżała kraina Madjan, ojczyzna Jetra, teścia Mojżeszowego, którego owce pasł Mojżesz uszedłszy z Egiptu, i aż ku górze Horeb podpędzał ⁷⁴).

⁷³) I *Mojż.* XXXVII. 25. 27. 28. — XXXIX. 1. (⁶¹).

⁷⁴) II *Mojż.* II. 15, I usłyszał tę mowę Pharaon, i szukał zabić Mojżesza, który uciekłszy od oblicza jego: mieszkał w ziemi Madyańskiej i siedział u studnie. — III. 1. A Mojżesz pasł owce Jethro swiekra swego kapłana Madyańskiego: a gdy zagnał trzodę w głębokość pustynie, przyszedł do góry Bożej Horeb. — IV. 19. Rzekł tedy Pan do Mojżesza w Madyan: Idź a wróć się do Egiptu. Pomarli bowiem wszyscy, którzy szukali

Szwagra swego, Hobaba, z krainy Madjan prosił Mojżesz aby Izraelitom od góry Synaj był przewodnikiem przez puszcze.

I nietylko według świadectw Pisma, ale i podług świadectwa św. Hieronima okazują się dwa oddzielne siedliska Madjanitów: jedno około góry Horeb w Arabji nad Czerwonem morzem, drugie nad rzeką Arnon, i w tych mieszkali Madjanitowie z Moabitami i Ammonitami pospołu.

Madjanitowie z Moabitami wezwali Balaama wieszczka, aby rzucił klątwę na lud Izraelski w krainie Moab ⁷⁵), lecz ten błogosławił im z rozkazu Pana.

Ciż Madjanitowie przywiedli Izraelitów do bałwochwalstwa i nierządów, przeto nakazał Pan z nimi wojnę ⁷⁶), i Finees pobił ich, zabrał ich cały dobytek, i zniszczył ogniem ich grody i wsie ⁷⁷).

duszy twojej. — XVIII. 1. I gdy usłyszał Jethro kapłan Madyański powiny Mojżeszów, wszystko co uczynił Bóg Mojżeszowi i Izraelowi ludowi swemu.

⁷⁵) IV *Mojż.* XXII. 4. 7. 12. Rzekł (Balak, król Moabski) do starszych Madian: Tak wygładzi ten lud wszystkie, którzy w granicach naszych mieszkają, jako zwykły wół trawę aż do korzenia wyjadać. Ten był natenczas królem Moab. — I poszli starszy Moab i starszy Madian mając w ręku zapłatę wróżby. A gdy przyszli do Balaama, i powiedzieli mu wszystkie słowa Balakowe. — I rzekł Bóg do Balaama: Nie chodź z nim, i nie klnij ludu: bo jest błogosławiony.

⁷⁶) IV *Mojż.* XXV. 16. 18. I rzekł Pan do Mojżesza, rzekąc: Nieprzyjacieli was niech poczują Madianitowie, a pobijcie je — ponieważ i oni nieprzyjacielskie przeciwko wam uczynili, i oszkalili zdradę przez bałwana Phoger, i Kozbi córkę księcia Madyańskiego siostrę swą, która zabita jest w dzień kaźni dla świętokrajstwa Phogor.

⁷⁷) IV *Mojż.* XXXI. 6. 7. 9. 10. Które posłał Mojżesz z Phinee-sem synem Eleazara kapłana: naczynie też święte i trąbienie dał mu. — I potkawszy się z Madjanitami, urąby na

— naczynki i zwycię-

Gdy Izraelici po śmierci Jozuego od Boga odpadli, dał ich w ręce Madjanitom, i byli w niewoli przez siedm lat (ok. 1252--1245 prz. Chr.), a gdy znowu do Pana wołali, posilił ich na nieprzyjaciela, i Gedeon wyzwolił ich, odniosłszy w dolinie Izrael cudowne zwycięstwo ⁷⁸).

Od owego to czasu nie słyhać więcej o Madjanitach w dziejach.

Grody ich były: Madjan, przy morzu Czerwonym jeden, a drugi Madjan przy rzece Arnon — i Areopolis, po którym dziś tylko pozostały zwaliska.

żywszy je wszystkę mężczyznę pobili. Pobrali niewiasty i dziatki ich, i wszystko bydło, i wszystek sprzęt cokolwiek mogli mieć splądrowali. Tak miasta jako wsie i miasteczka ogień pożarł.

⁷⁸) *Sędz.* VI. 1. 7. I uczynili synowie Izrael złe przed oczyma Pańskimi: który je dał w rękę Madyan przez siedm lat. — I wołał do Pana prosząc pomocy przeciw Madyanitom. — I wejrzał nań (na Gedeona) Pan, i rzekł: Idź tej mocy twojej, a wybawisz Izraela z ręki Madyańskiej: wiedz żem cię posłał. — VII. 12. 17. 19. 20. 21. 22. A Madyan i Amalek, i wszyscy wschodni narodowie pokładłszy się leżeli w dolinie (Izrael): wielbłądowie też niezliczeni byli jako piasek, który leży na brzegu morskim. I rozdzielił (Gedeon) trzy sta mężów na trzy części: i dał im w ręce trąby i flasze czeze, a pochodnie w pośrodku flaszy. I wszedł Gedeon i trzysta mężów którzy byli z nim w część obozu, gdy się zaczynała straż północna, a pobudziwszy stróżę jęli trąbić w trąby, i tłuc jedną o drugą flaszę. A gdy w okół obozu na trzech miejscach trąbili i potłukli flasze, trzymali w lewych rękach pochodnie, a w prawych trąby brzmiące, i wołali: Miecz Pański i Gedeonów. — A tak strwożył się wszystek obóz, a wrzeszcząc i wyjąc uciekli. — A przedsię nacierali trzy sta mężów trąbiąc w trąby. I wpuścił Pan miecz na wszystek obóz i sami się między sobą zabijali. *Izaj.* X. 26. I wzbudzi nań Pan Zastępów bicz, nakształt porażki Madyan, na skale Oreb, i różgę swą na morzu, i podniesie ją na drodze Egipskiej.

3. Potomkowie Lota.

a) Moabitowie (מואב).

Moab, syn Lota z jego najstarszej urodzony córki, był praszczurem Moabitów ⁷⁹⁾. Siedzieli oni pierwsiastkowo razem z Ammonitami, jako do jednej po Locie należącej dzielnicy, pomiędzy rzekami Arnon a Jabok, gdzie przed nimi olbrzymowie Emim żyli ⁸⁰⁾.

Później zostali ztamtąd od Amorrejczyków wyparci na południe po za rzekę Arnon ⁸¹⁾, i kraina ich Moabitis (dziś Kerek) zwana, graniczyła na północ z rzeką Arnon, na wschód z pustynią, na zachód z morzem Martwym, a na południu z krainą Edom.

W pochodzie do ziemi Chananejkiej nie wojowali z nimi Izraelici, bo mieli na to zakaz od Pana, ale przeszli mimo przez pustynię ⁸²⁾, która od wschodu odgraniczała ziemię Moabitów; prawdopodobnie szlakiem dzisiejszych karawan.

⁷⁹⁾ I *Mojż.* XIX. 37. I porodziła starsza syna, i nazwała imię jego Moab, ten jest ojcem Moabitów, aż do dzisiejszego dnia.

⁸⁰⁾ V *Mojż.* II. 9. 10 (³).

⁸¹⁾ IV *Mojż.* XXI. 13. 26. Bo Arnon jest granicą Moabską, dzieląc Moabity od Amorrejczyków. — Miasto Hesebon było Sehona króla Amorrejskiego, który walczył przeciwko królowi Moab: i wziął wszystkę ziemię, która pod jego władzą była aż po Arnon.

⁸²⁾ *Sędz.* XI. 18. I obszedł z boku ziemię Edom, i ziemię Moab, i przyszedł na wschodnią stronę ziemi Moab, i położył się obozem za Arnon, ani chciał wniknąć za granicę Moab: Arnon bowiem jest pogranicze ziemi Moab. II *Paral.* XX. 10. Teraz tedy oto synowie Ammon, i Moab, i góra Seir, przez któreś Ty nie dopuścił przejść Izraelowi, gdy wychodzili z Egiptu, aby je minęli, i nie wytracili ich.

Później wszakże przyszło do starcia. Izraelici zwyciężyli Sehona, króla Amorrejczyków ⁸³), następnie króla Og z Bazanu ⁸⁴), a gdy ztąd do ziemi Moabitów wkroczyli, kazał król Balak powołać Balaama, i rzucić na nich klątwę ⁸⁵). Tu to zmieszali się krwią Izraelici z Moabitami i poczcili ich bałwany ⁸⁶). Eglon, król Moabitów, podbił sobie Izraelitów, i trzymał ich przez lat 18 (ok. 1343 do 1325) pod władzą, aż zamordowanym został ⁸⁷).

Ruth była Moabitką z rodu ⁸⁸). Saul pobił ich ⁸⁹),

⁸³) IV *Mojż.* XXII. 23. 24. Który (Sehon król) nie chciał dozwolnić aby przeszedł Izrael przez granicę jego, i owszem zebrawszy wojsko wyjechał przeciwko na puszcze i przyjechał do Jasa, i walczył przeciw jemu.

⁸⁴) IV *Mojż.* XXI. 33. 35. I obrócili się i szli drogą Basan, i zastąpił im Og król Basan, ze wszystkim ludem swym, chcąc dać bitwę w Edrai. — I porazili tedy i tego z synmi jego i wszystek lud jego aż do szczątku, i posiadli ziemię jego.

⁸⁵) IV *Mojż.* XXII. 4, 7. 12 (⁷⁵).

⁸⁶) IV *Mojż.* XXV. 1. 2. A Izrael mieszkał na ten czas w Setim, i cudzołożył lud z córkami Moab. — Które wezwały ich na ofiary swoje. A oni jedli, i kłaniali się bogom ich. I poświęcony jest Izrael Beelphegorowi. I rozgniewał się Pan.

⁸⁷) *Sędz.* III. 12. 29. 30. I przydali synowie Izraelowi złe czynić przed oczyma Pańskimi: który zmocnił przeciwko im Eglona króla Moabskiego, — (A ten) wyjechał i poraził Izraela, i posiadł miasto palm. — I służyli synowie Izraelscy Eglonowi, królowi Moab ośmnaście lat. — Ale porazili na on czas Moabitów około dziesięć tysięcy wszystkich dużych i mocnych mężów, żaden z nich ujść nie mógł. I uniżon był Moab dnia onego: i ucichła ziemia 80 lat.

⁸⁸) *Ruth.* I. 4. Którzy (synowie Elimelecha) pojęli żony Moabitki, z których jedną zwano Orpha, a drugą Ruth.

⁸⁹) I *Król.* XIV. 47. A Saul potwierdziwszy królestwo nad Izraelem, walczył w około przeciw wszystkim nieprzyjaciołom jego, przeciw Moab i synom Ammon i Edom, i królem Soba, i Philistynem, a gdziekolwiek się obrócił, wygrywał.

Dawid szukał u nich przed Saulem schronienia ⁹⁰⁾, a zwojował ich później ⁹¹⁾. Pod Ochozjaszem odpadli od Izraela, będąc do płacenia haraczu zmuszani ⁹²⁾. Joram, Jozafat i król Edomitów pobił ich sposobem cudownym ⁹³⁾.

⁹⁰⁾ I *Król.* XXII. 3. 4. I poszedł Dawid z onąd do Maspha, która jest Moab: i rzekł do króla Moab: Niechaj pomieszka, proszę, ojciec mój i matka moja z wami, aż się dowiem, co ze mną Bóg uczyni?— I zostawił je przed obliczem króla Moab, i mieszkali u niego po wszystkie dni, których Dawid był na zamku.

⁹¹⁾ II *Król.* VIII. 2. I poraził (Dawid) Moab, i pomierzył je sznurem, równając z ziemią: ale wymierzył dwa sznury, jeden na zabicie, a drugi na żywo zachowanie: i został Moab Dawidowi służąc pod hołdem.

⁹²⁾ IV *Król.* I. 1. A Moab wykroczył potem przeciw Izraelowi, jako umarł Achab.— III. 4. 5. A Mesa król Moab chował wiele bydła, i płacił królowi Izraelskiemu sto tysięcy jagniąt, i sto tysięcy baranów z wełną ich.— A gdy umarł Achab, złamał przy mierze, które miał z królem Izraelskim.

⁹³⁾ IV *Król.* III. 9—12. 16—18. 21—24. Ciągnęli tedy król Izraelski, i król Judzki, i król Edomski, i krążyli drogą siedmiu dni: a nie było wody dla wojska i dla bydła, które za nimi szły. I rzekł król Izraelski: Ach, ach zgromadził nas Pan trzech królów, aby wydał w ręce Moab. I rzekł Jozafat: Jestli tu prorok Pański, żebyśmy prosili Pana przezeń? I zstąpił do Elizeusza król Izraelski, i Jozafat król Judzki, i król Edom. I rzekł Elizeusz. To mówi Pan: Poczyńcie łoże potoku tego doly i doly. Albowiem to mówi Pan. Nie ujrzycie wiatru ani deszczu: a łoże to napełni się wody, i będziecie pić wy, i czeladź wasza, bydła wasze. — A mało to jeszcze w oczach Pańskich: nadto da też Moab w ręce wasze. A wszyscy Moabitowie usłyszawszy iż ciągnęli królowie walczyć przeciwko im, zwołali wszystkie pasem rycerskim przepasane po wierzchu, i stanęli na granicach. — A wstawszy bardzo rano, i gdy już słońce weszło przeciwko wodom, ujrzeli Moabitowie na przeciwko wody czerwone jako krew. — I rzekli: Krew miecza jest: stoczyli bitwę przeciw sobie Królowie, i pobici są jeden od drugiego: teraz bieź do korzyści Moab. — I przyszli do obozu

Z Ammonitami i Edomitami pospołu naszli Jozafata Judzkiego, i zostali nanowo cudownym sposobem zwyciężeni ⁹⁴).

Za czasów Joaza wtargnęli do ziemi Izraelskiej ⁹⁵), później stali przeciw Joakimowi Judzkiemu ⁹⁶).

Gdy pokolenia Ruben i Gad zostały w niewolę zabrane, jest do prawdy podobną rzeczą że Moabitowie miasta ich posiadli ⁹⁷).

Pięciu Bożych mężów prorokowało przeciwko Moabitom w piśmie Starego Zakonu ⁹⁸).

Izraelskiego: a wstawszy Izrael poraził Moab: a oni uciekli przed nimi.

⁹⁴) II *Paral.* XX. 22 – 24. A gdy zaczęli chwały śpiewać, obrócił Pan zasadzkę na nie same, to jest synów Ammon, Moab i góry Seir, którzy byli wyciągnęli aby walczyli przeciw Judzie, i porażeni są. — Bo synowie Ammon, i Moab, powstali przeciw obywatelom góry Seir, aby je pobili i wygładzili, a gdy tego skutkiem okazali, sami się też na się obróciwszy od spólnych razów legli. — A Juda gdy przyszedł do wieże strażnej która patrzy ku puszczy, ujrzał z daleka wszystką krainę jako szeroka, pełną trupów, a iż żaden nie został ktoby był mógł ujść mordu.

⁹⁵) IV *Król.* XIII. 20. Umarł tedy Elizeusz i pogrzebion jest. A łotrzykowie z Moab wjechali w ziemię tegoż roku.

⁹⁶) IV *Król.* XXIV. 2. I posłał nań (na Joakima) Pan łotrzyki Chaldejskie i łotrzyki Syryjskie i łotrzyki Moab, i łotrzyki synów Ammon, i puścił je na Judę, aby go wytracili według słowa Pańskiego, które był rzekł przez sługi swe proroki.

⁹⁷) II *Król.* XV. 29. Za dni Phaceasza króla Izraelskiego przyciągnął Teglatphalasar król Assyryjski i wziął Ajon, i Abel Dom Maach, i Janoe i Kedes, i Asor i Galaad, i Galileę i wszystkie ziemię Nephtali i przeniósł je do Assyrii. — I *Paral.* V. 26. I pobudził Bóg Izraelów ducha Phula Króla Assyryjskiego, i ducha Thelgathphalnasara króla Assur, i przeniósł Ruben i Gad, i pół pokolenia Manasse i zaprowadził je do Lahela, i do Habor, i do Ara, i rzeki Gozan aż do dnia tego.

⁹⁸) *Izaj.* XV. — XVI. — 6—9. Słyszeliśmy pychę Moab, pyszny jest bardzo: pycha jego i hardość jego i zagniewanie jego więk-

Nebukadnezar podbił ich z Ammonitami pospołu ⁹⁹⁾. Pod Nehemiaszem nie chciały oba te rody przyłożyć ręki do wzniesienia murów Jeruzolimskich ¹⁰⁰⁾.

Z niewoli Babilońskiej powróceni Izraelici do Ziemi obiecanej, rozwodzą się z córami Moabitów, jako z nie-

sze, niż moc jego. Dla tego zawyje Moab do Moaba, wszystek wyć będzie: tym którzy się weselą z murów z cegły upalonej, powiadajcie plagi ich. — Albowiem przedmieścia Hesebon spustoszone są, a winnicę Sabama panowie pogańscy wycięli: lato-rośli jego aż do Jazera zaszły, zbłąkali się po puszczy, latorośli jego opuszczone są, przeszli morze. — Dla tego płakać będę w płaczu Jazer winnicę Sabama: upoję cię łąką moją, Hesebonie i Elealu; bo na zbieranie win twoje, i na żniwo twoje okrzyk tłoczących przypadł. — XXV. 10. (po Sofonjaszu). *Jerem.* XLVIII. *Ezech.* XXV. 8—11. To mówi Pan Bóg: Za to że mówili Moab i Seir: Oto jako wszyscy narodowie dom Judzki. — Przeto oto ja otworzę ramie Moabowe od miast, od miast mówię jego, i od granic jego znamienite ziemie Bethiesimoth i Belmeon, i Kariathaim. — Synom wschodnim z synami Ammon, i dam ją za dziedzictwo: żeby nie było więcej pamiątki synów Ammon między narody. — Z Moabem też uczynię sądy, i poznają, że ja Pan. *Amos* II. 1—3. To mówi Pan: Dla trzech złości Moab i dla czterech nie nawrócę go: dla tego że spalił kości króla Idumejskiego aż na popiół. — I puszcze ogień na Moab, w brzmieniu trąby.—I wytracę sędziego z pośrodku jego i wszystkie książęta jego pobiję z nim, mówi Pan. — *Sofon.* II. 8—10. Słyszałem uraganie Moab, i bluźnierstwa synów Ammon, które na oczy wyrzucali ludowi memu, i rozwieliżyli się nad granicami ich. — Przeto żywę ja, mówi Pan Zastępów Bóg Izraelów, że Moab jako Sodoma będzie, a synowie Ammon jako Gomorra, suchością ciernia, i gromadami soli, a pustynią aż na wieki, ostatek ludu mego rozchwycą je, a ostatek narodu mego posiędą je. — To je spotka za pychę ich, że bluźnili i wielmożyli się na lud Pana Zastępów. *Izaj.* XXV. 10. Bo odpocznie ręka Pańska na tej górze: a Moab będzie pod nim młócon jako trą plewy wozem.

⁹⁹⁾ *Józ. Żydo win Antiqu.* 10, 6, 7.

¹⁰⁰⁾ *Ibid.* 11, 5, 8.

czystem plemieniem ¹⁰¹⁾, bo według Mojżeszowego zakonu nie mieli się łączyć z nimi ¹⁰²⁾.

Na lat 90 przed Chr. pobił Aleksander Janneusz Moabitów na głowę, i od owego to czasu nie słyhać już o nich w dziejach, i giną między Arabami ¹⁰³⁾.

Bożek, którego czcili, był Chamos ¹⁰⁴⁾; ztąd też są także „ludem Chamos“ zwani ¹⁰⁵⁾. Grody ich były: Ar

¹⁰¹⁾ I *Ezdr.* IX. 1. (⁵⁴). — II *Ezdr.* XIII. 23—27. Ale i onych dni ujrzałem Żydy pojmujące żony Azotki, Ammonitki i Moabitki. A synowie ich na poły po Azotku mówili, i nie umieli mówić po żydowsku, i mówili według języka narodu i narodu. — I sfukałem je i przeklinałem: i biłem z nich męże, i obłysilem je, i poprzysiągłem przez Boga, aby nie dawali córek swych synom ich, i nie brali córek ich synom swym i samym sobie mówiąc: Aż nie dla takowej rzeczy zgrzeszył Salomon król Izraelski? A zaiste między mnogimi narody nie było mu króla podobnego: był miły Bogu swemu, i uczynił go Bóg królem nadewszystkim Izraelem, i tego tedy niewiasty cudzoziemskie przywiodły ku grzechowi. A więc i my nieposłuszni będziemy czynić wszystkę złość wielką tę, abyśmy grzeszyli przeciwko Bogu naszemu, i pojmowali żony cudzoziemskie.

¹⁰²⁾ V *Mojż.* XXIII. 3. Ammonit i Moabit, ani po dziesiątem pokoleniu nie wnikną do kościoła Pańskiego na wieki.

¹⁰³⁾ *Józ. Żyd.* 13, 14, 2; 13, 5.

¹⁰⁴⁾ III *Król.* XI. 7. 33. Zbudował tedy Salomon Zbór Chamos bałwanowi Moab na górze która jest przeciw Jeruzalem, i Molochowi bałwanowi synów Ammon. — Przeto że mię opuścił i chwalił Asthartę, boginię Sydonską, i Chamos boga Moab, i Molocha boga synów Ammon: a nie chodził drogami mojemi, żeby czynił sprawiedliwość przedemną, i przykazania moje, i sądy jako Dawid ojciec jego. — IV *Król.* XXIII 13. Wyżyny też które były w Jeruzalem po prawej stronie góry obrażenia, które był zbudował Salomon król Izraelski Asthorotowi bałwanowi Sidońskiemu, i Chamosowi obrażeniu Moab, i Melchom obrzydłości synów Ammon splugawił król.

¹⁰⁵⁾ IV *Mojż.* XXI. 29. Biada tobie Moab, zginąłeś ludu Chamos. Podał syny jego na uciekanie, a córki w pojmanie królowi

(Rabbath Moab), Kir - Moab (Kerek), Dannaba, Eglaim, Oronaim, Karioth (Kirioth), Luith (Luhit), Maspha (Mizpe), Nemrim (Nimrim), Segor (Zoar).

b) Ammonitowie (בני עמון).

Praszczurem ich był Ammon, syn Lotów z najmłodszej jego urodzony córą ¹⁰⁶). Drzewiej mieszkali pomiędzy rzekami Arnon, Jordan i Jabok ¹⁰⁷), a prawdopodobnie mieszkali społem z Moabitami, bo Pan był im dał tę ziemię w posiadłość, wytraciwszy wprzód na niej plemię Olbrzymów ¹⁰⁸).

Później zostali z niej przez Amorrejczyków wyparci na wschodnie wybrzeża rzeki Jabok ¹⁰⁹). W pochodzie swym do ziemi Chananejskiej nie wojowali z nimi Izraelici, bo Pan był zakazał tego ¹⁰⁹), lecz nie było też wolno z rodu Ammonitów lub Moabitów przyjąć człeka do rodziny wybranego ludu ¹¹⁰), bo poszli z kazirodczego ple-

Amorrejczyków Sehon. — *Jerem.* XLVIII. 46. Biada tobie Moab, zginąłeś ludu Chamos, bo zabrano syny twoje, i córki twoje w niewolę.

¹⁰⁶) I *Mojż.* XIX. 38. Młodsza też porodziła syna, i nazwała imie jego Ammon (co jest syn ludu mego), ten jest ojciec Ammonitów aż po dziś dzień.

¹⁰⁷) *Sędz.* XI. 12. 13. I posłał (Jefte) posły do króla synów Ammon, którzyby imieniem jego mówili: Co mnie i tobie jest, żeś przyciągnął przeciwko mnie, abyś pustoszył ziemię moję? — Którym on odpowiedział: Iż wziął Izrael ziemię moję, kiedy wyszedł z Egiptu, od granic Arnon aż do Jabok i do Jordanu: teraz tedy wróc mi ją z pokojem.

¹⁰⁸) V *Mojż.* II. 19. 20. (²).

¹⁰⁹) IV *Mojż.* XXI. 24. Od którego porażony jest paszczką miecza i otrzymana jest ziemia jego od Arnon aż do Jabok synów Ammon: bo mocną obroną były opatrzone granice Ammonitów.

¹¹⁰) V *Mojż.* XXIII. 3. (¹⁰²).

mienia i odpadając od wiary w jedyne Boga, czcili bałwany Molocha.

Źle się wszakże odplacali Ammonitowie Izraelitom, bo napadali ich bez wytchnienia z różnem powodzeniem w całym ciągu dziejów, od zajęcia przez Izraelitów pod Joziem Ziemi obiecanej, aż do upadku państw żydowskich.

Moabitowie bywali zwykle w tych sąsiednich najazdach Ammonitów sprzymierzeńcami przeciw Izraelowi ¹¹¹). Oba te rody miały naczelników i królów swych, a z ich córami łączyli się nieraz synowie Izraela wbrew Zakonowi i woli Bożej ¹¹²). Sam Salomon dał zgorszenie czyniąc ofiary ich Bogom ¹¹³).

W drugim wieku po Chr. wspominają dzieje jeszcze o wielkiej rzeszy Ammonitów, w trzecim zaś są oni już z Edomczykami i Moabitami znani pod wspólnem nazwiskiem Arabów.

Wszyscy mężowie zakonu byli zawsze bardzo przeciwni ich połączeniu z Izraelem, bo się bali zgorszenia nieczystego rodu i jego bałwochwalstwa dla Bożego ludu ¹¹⁴).

¹¹¹) *Sędz.* III. 12. 13. I przydali synowie Izraelowi złe czynić przed oczyma Pańskimi: który zmocnił przeciwko im Eglona króla Moabskiego: przeto iż złe czynili przed oblicznością Jego. — I przyłączył mu syny Ammon, i Amalek: i przyjechał i poraził Izraela, i posiadł miasto palm. — *II Paral.* XX. 22—24. (⁹⁴).

¹¹²) *I Ezd.* IX. 1. 2 (⁵⁴), *II Ezdr.* XIII. 23—27. (¹⁰¹).

¹¹³) *III Król.* XI. 7, 33. (¹⁰⁴).

¹¹⁴) *Jerem.* IX. 21. Abym je dał spustoszeniem i Moaba i synów Ammon. — *XLIX.* 1. 2. Do synów Ammon. To mówi Pan: Przetoż oto dni przychodzą, mówi Pan, i dam słyszeć nad Rabbat synów Ammon trzask bitwy, i będzie w gromadę rozwalona, a córki jej ogniem będą spalone, a posiadzie Izrael dzierzawce swoje, mówi Pan. — *Ezech.* XXI. 20. Droge położysz aby przyszedł miecz do Rabbatha synów Ammon. — *XXV* 1—5. I stała się mowa Pańska do mnie mówiąc: Synu człowieczy, postaw oblicze twoje przeciw synom Ammon, i będziesz prorokował o nich. I rzeczesz synom Ammon: Słuchajcie słowa Pa-

Główną siedzibą Ammonitów było miasto Rabbat, położone na górnym biegu rzeki Nahr-Amman, t. j. Jabok, czyli Zerka. Rabbat jest później zwane Filadelfią, także Rabbathamana, dziś Ammon.

4. Potomkowie Ezawa.

a) Edomeczycy (Idumejczycy) (אֶדוּמִי).

Pochodzą od Izaakowego syna Ezawa, zwanego także Edom ¹¹⁵). Gdy Ezaw sprzedał bratu swemu Jakóbowi prawa pierworodnego, przyrzekł mu Izaak tylko ziemskie błogosławieństwo; ztąd miał służyć bratu swemu, który wziął błogosławieństwo nieba po ojcu ¹¹⁶).

Ezaw poszedł w góry Seir ¹¹⁷), które mu Pan dał;

na Boga: To mówi Pan Bóg: dla tego żeś mówił: Hej, hej nad świątynią moją że splugawiona jest, i nad ziemią Izraelską, że spustoszona, i nad domem Judzkim, że zaprowadzeni są w niewolę. — Przeto ja ciebie dam synom wschodnim w dziedzictwo, i postawią chlewy swoje w tobie, i rozbiją w tobie namioty swoje: oni jeść będą zboże twoje, i oni pić będą mleko twoje. — I uczynię Rabbat mieszkaniem wielbłądów, a syny Ammon chlewem bydła: a poznacie żem ja Pan.

¹¹⁵) I *Mojż.* XXV. 30. Rzekł (Ezau): daj mi z warzywa tego czerwonego, bom się bardzo spracowałem. I z tejże przyczyny nazwano imie jego Edom.

¹¹⁶) I *Mojż.* XXVII. 39. 40. Wzruszony Izaak, rzekł do niego: W tłustości ziemie, a w rosie niebieskiej z wierzchu będzie błogosławieństwo twoje. Z miecza żyć będziesz, a będziesz służył bratu twemu: ale przyjdzie czas, kiedy rzucisz i rozwiążesz jarzmo jego z szyje twojej.

¹¹⁷) I *Mojż.* XXXVI. 8. 9. I mieszkał Ezaw na górze Seir, ten jest Edom. — A te są pokolenia Ezawa ojca Edom na górze Seir.

dzieci jego wyparli z tych gór Horrejczyków ¹¹⁸). Brał córy Chanańskie, i miał córkę Izmaela za sobą ¹¹⁹).

Kraina Edom rozciągała się wąskim, górskim, ścięzionym pasmem od potoku el Ahza, który na południowym krańcu Martwego morza wpada i w głębokim jarze płynie do krainy Moabitów pomiędzy pustynią wschodnią i zachodnim jarem Palestyny aż po zatokę morską. Dzielnica Edomeczyków Seir zwie się dziś Dżebal i el Szera. Od Vgo wieku po Chr. zwano te góry Palæstina tertia, także Palaestina salutaris, gdy są krainą zdrową i w owoce bogatą, jak to był przyrzekł Izaak Eza- wowi.

Później w czasie wojen krzyżowych zwano te góry Syria Sobal i Arabia tertia.

¹¹⁸) I *Mojż.* XIV. 6. I Chorrejczyki na górach Seir, aż do pól Pharan, która jest na puszczy. — V *Mojż.* II. 5. 8. 12. 22. Patrzcież tedy pilnie, abyście się nie ruszyli przeciwko im. Bo nie dam wam ziemie ich coby mogła stopa jednej nogi zastąpić, bom za osiadłość Ezaw górę Seir dał. A gdyśmy minęli bracią naszą syny Ezaw, którzy mieszkali na Seir, drogą polną z Elath, i z Asyongaber, przyszlśmy do drogi która wiedzie na puszcza Moab. — A w Seir pierwaj mieszkali Horrejczykowie: które wypędziwszy i wygładziwszy mieszkali synowie Ezaw, jako uczynił Izrael w ziemi osiadłości swej, którą mu Pan dał. — I dał im mieszkać miasto nich, jako uczynił synom Ezaw, którzy mieszkają na Seir, wygładziwszy Horrejczyki, a dawszy im ziemie ich, którą trzymają aż do tego czasu. — *Joz.* XXIV. 4. I dałem mu Izaaka: a jemu dałem Jakóba i Ezawa. Z których Ezawowi dałem górę Seir w osiadłość: a Jakób i synowie jego zaszli do Egiptu.

¹¹⁹) I *Mojż.* XXVI. 34. A Ezaw mając czterdzieści lat pojął żony: Judyth, córkę Beery Hetejczyka, i Basemath córkę Elon z tegoż miejsca. — XXXVI. 2. 3. Ezaw pojął żony z córek Chanańskich: Adę córkę Elona Hethejskiego, i Oolibamę córkę Any, córki Sebeona Hewejskiego. — I Basemath córkę Ismaelową siostrę Nabajothową.

Słyszając o przejściu Izraelitów przez Czerwone morze strwożyli się Edomeczycy wielce ¹²⁰), bo plemie pierworodnego Jakóba powracało do obiecanej ziemi. — Później wzbronili Izraelitom przechodu przez swój kraj ¹²¹), przeto zwrócili się ci ku południowi, jak morze sitowia, ztąd wzięwszy się na północ ominęli krainę Edom wschodniem pograniczem ¹²²).

¹²⁰) II *Mojż.* XV. 15. Tedy się strwożyły książęta Edom, mocarze Moab strach zdjął, zdętwieli wszyscy obywatele Chananejscy.

¹²¹) IV *Mojż.* XX. 14—21. Posłał tymczasem Mojżesz posły z Kades do króla Edom, którzyby powiedzieli: To wskazuje brat twój Izrael: Wiesz wszystkę pracę która nas potkała. — Jako zstąpili ojcowie naszy do Egiptu, i mieszkaliśmy tam przez długi czas, i trapił nas Egipcyanie i ojce nasze: — I jakośmy wołali do Pana i wysłuchał Anioła który nas wywiódł z Egiptu. Oto w mieście Kades, które jest na ostatnich granicach twoich, położeni — prosimy aby nam wolno było przejść przez ziemię twoją. Nie pójdziemy przez pola, ani przez winnice, nie będziemy pić wody z studzien twoich, ale pójdziem drogą popolitą, ni na prawo ni na lewo nie zstępując, przejdziemy granice twoje. — Któremu Edom odpowiedział: Nie pojedziesz przez mnie, bo inaczej zbrojność zajadę. — I rzekli synowie Izraelowi: Bitym gościńcem pójdziemy: a jeżeli będziemy pić wodę twoją my i bydło nasze, damy co słuszna jest: żadnej nie będzie o zapłatę trudności, tylko niech prędko przejdziemy. — A on odpowiedział: Nie przejdiesz. I natychmiast wyciągnął przeciwko, niezliczonym ludem i ręką mocną — i nie chciał pozwolić proszącemu, aby był dopuścić przejścia przez granice swoje. A przetoż odwrót uczynił od niego Izrael. — A gdy ruszyli oboz z Kades, przyszedli do góry Hor, która jest na granicach ziemi Edom. *Sędz.* XI. 17. I posłał posły do króla Edom mówiąc: Przepuść mię abych przeszedł przez ziemię twoją. Który nie chciał zezwolić na prośbę jego. Posłał też do króla Moab, który mu też przejścia dozwolić wzgardził: I tak mieszkał w Kades.

¹²²) IV *Mojż.* XXI. 4. 10. 11. I ruszyli się z góry Hor drogą która wiedzie do morza Czerwonego, aby obeszlili ziemię Edom I począł sobie tęsknić lud w drodze i pracy. — I ruszywszy

Balaam prorokował Izraelowi jako Edom posiadzie, a Seir poddanym będzie nieprzyjaciołom swoim ¹²³). Proctwo to zgadzało się z obietnicą Izaaka.

Wojował z Edomczykami Saul ¹²⁴), od Joaba i Abisaja pobici, a od Dawida do poddaństwa przywiedzeni ¹²⁵). Salomon budował flotę w zatoce morskiej w Asiongaber w krainie Edomczyków ¹²⁶). Ale Adad Idumejczyk stał

się synowie Izraelowi obozem stanęli w Oboth. — Zkąd wyciągnawszy rozbili namioty w Jeabarim na puszczy, która patrzy ku Moab przeciwko wschodniej stronie.

¹²³) IV *Mojż.* XXIV. 18. I będzie Idumea dzierzawa jego: dziedzictwo Seir dostanie się nieprzyjaciołom jego: lecz Izrael mężnie sobie będzie poczynął.

¹²⁴) I *Król.* XIV. 47.

¹²⁵) II *Król.* VIII. 14. I położył w Idumei straż, i postawił obronę, i stała się wszystka Idumea służąca Dawidowi. III *Król.* XI. 15. 16. Bo gdy był Dawid w Idumejej, a Joab hetman wojska: jechał był sprawować pogrzeb tym którzy byli zabici i pobił wszystkę mężczyznę w Idumejej. — (Sześć bowiem miesięcy mieszkał tam Joab i wszystek Izrael, aż wytracił wszystkę mężczyznę w Idumejej). — I *Paral.* XIX. 11—13. A ostatek ludu dał pod rękę Abisai brata swego, i udali się przeciw synom Ammon. — I rzekł: Jeźliby mię przemagał Syryjczyk, dasz mi ratunek: a jeśli ciebie przemagać będą synowie Ammon, będąc na pomoc. — Zmacniaj się a mężnie sobie poczynajmy o lud nasz, i o miasta Boga naszego. Pan uczyni, co w oczach jego dobre jest. — *Psalm.* LIX. 2. Kiedy spalił Mezopotamią Syryjską i Sobal: i wrócił się Joab i poraził Idumeą w dolinie Żup Solnych dwanaście tysięcy. — LXXXIII. 6—9. Bo się spiknęli jednym umysłem, społu przeciw tobie przymierze postanowili, namioty Idumejczyków i Izmaelitowie. — Moabitowie i Agarenowie, Gebalczycy i Ammonitowie, i Amalekitowie: cudzoziemcy z obywatelmi Tyru. — Ale i Assur przyszedł z nimi: przyszedli na pomoc synom Lotowym.

¹²⁶) III *Król.* IX. 26. Nabudował też Salomon okrętów w Asiongabar, który jest blisko Ailath na brzegu morza Czerwonego, w ziemi Idumejskiej.

przeciw Salomonowi ¹²⁷).— Król Edomski wyruszył z królami: Joramem Izraelskim i Jozafatem Judzkim przeciw Moabowi ¹²⁸). Przeciwnie wojowali Idumejczycy z Moabitami i Ammonitami pospołu Józafata Judzkiego, a pomiędzy sobą wojując, starli się wzajemnie ¹²⁹). I Jozafat budował okręta na wybrzeżach Czerwonego morza w kraju Edomeczyków, które się pod Asiongaber rozbiły ¹³⁰).

Od Jorama Judzkiego odpadli Edomeczycy ¹³¹). Amazyasz Judzki pobił ich, zdobył Skagę (Sele), lecz pomimo to ukorzył się ich bałwanom ¹³²).

¹²⁷) III *Król.* XI. 14, I wzbudził Pan przeciwnika Salomonowi Adad Idumejczyka z narodu królewskiego który był w Edom.

¹²⁸) IV *Król.* III. 9—12. 16 18. 21—24 (⁹³).

¹²⁹) II *Paral.* XX. 22—24 (⁹⁴).

¹³⁰) II *Król.* XXII. 49. A król Jozafat uczynił był okręty na morzu żeby chodziły do Ophir po złoto: a iść nie mogły, bo się rozbiły w Asiongaber.

¹³¹) IV *Król.* VIII. 20—22. Za czasów jego odstąpił Edom, aby nie był pod Juda, i postanowił sobie króla. — I przyciągnął Joram do Seira i wszystkie wozy z nim: i wstał w nocy i poraził Edomeczyki, którzy go byli obtoczyli i hetmany wozów, a lud uciekł do przybytków swoich. — Odstąpił tedy Edom, żeby nie był pod Juda, aż do dnia dzisiejszego. — II *Paral.* XXI. 8—10. W one dni odstąpił Edom, aby nie był poddanym Judzie, i postanowił sobie króla. — I gdy się ruszył Joram z hetmany swymi ze wszystką jazdą, która była z nim, powstał w nocy i poraził Edom, który go był obtoczył, i wszystkie hetmany jazdy jego. — Wszakoz Edom odstąpił go, aby nie był pod mocą Judy aż do dnia tego.

¹³²) IV *Król.* XIV. 7. Ten (Amazyasz) poraził Edom w Dolinie żup solnych dziesięć tysięcy i wziął Skagę (Sela) na wojnie i nazwał imie jej Jektehel aż do dnia dzisiejszego. — II *Paral.* XXV. 11. 14. Lecz Amazyasz śmieie wywiódł lud swój i ciągnął na Dolinę Żup, i poraził synów Seir dziesięć tysięcy. — Amazyasz lepak po porażce Idumejczyków, a po przyniesieniu bogów synów Seir, postawił je sobie za Bogi, i kłaniał się im, i palił im kadzenie.

Ozjasz zdobył Ailath w ziemi Idumejczyków ¹³³). Edomeczycy pobili Judeę za czasów Achaza ¹³⁴), a Razin Syryjski wziął mocą Ailath ¹³⁵).

I prorokowali przeciw Edomowi wielcy prorocy wybranego ludu ¹³⁶).

¹³³) II *Paral.* XXVI. 2. Ten (Ozjasz) zbudował Ailath, i przywrócił go ku państwu Judzkiemu, gdy zasnął król z ojcy swymi.

¹³⁴) II *Paral.* XXVIII. 17. I przyciągnęli Edomeczycy, i porazili wielu z Juda, i wzięli wielką korzyść.

¹³⁵) IV *Król.* XVI. 6. Czasu onego przywrócił Razin król Syryjski Aile ku Syryi, i wygnał Żydy z Aile: i przyszli Idumeczycy do Aile, i mieszkali tam aż po dziś dzień.

¹³⁶) *Izaj.* XI. 14. I polecą na ramiona Philistynów przez morze, spodem złupią syny wschodowe: Idumea i Moab przykazanie rąk ich, a synowie Ammon posłuszni będą. — XXXIV. 5. Albowiem upił się na niebie, miecz mój, oto na Idumeę zstąpi i na lud pobicia mego na sąd. — *Jerem.* IX. 25. 26. Oto dni przychodzą, mówi Pan: a nawiedzę każdego, który ma obrzezany odrzezek. Egipt i Judeę i Edom i syny Ammonowe, i Moabe, i wszystkie którzy są podstrzyżeni na długi włos mieszkający na puszczy: bo wszystkie narody mają odrzezek, a wszystek dom Izraelów nie obrzezani są sercem. — XXV. 21. I Idumeę i Moaba i syny Ammon. — XXVII. 23. To mówi Pan do mnie: Uczyni sobie okowy i łańcuchy: a włożysz je na szyję twoją. — I pošlesz je do króla Edom i do króla Moab, i do króla synów Ammon, i do króla Tyru, i do króla Sidonu: przez ręce posłów, którzy przyjechali do Jeruzalem do Sedechiasza króla Judzkiego. — XLIX. 7—8. 17—18. Do Idumei. To mówi Pan Zastępów: Izali nie ma dalej mądrości w Theman? Zginęła rada od synów, niepożyteczna się stała mądrość ich. — Uciekajcie a tył podawajcie, zstępujcie w przepaść obywatele Dedan: bo zatracenie Ezaw przywiódłem nań, czas nawiedzenia jego... I będzie Idumea pusta: każdy który pójdzie przez nie, zadziwi się, i świstać będzie na wszystkie plagi jej. — Jako wywrócona jest Sodoma i Gomorra i bliskie jej, mówi Pan: nie będzie tam mieszkał mąż, ani będzie przebywał w niej syn człowieczy. — *Thren.* IV. 21. 22. Sin. Raduj się a wesel się córko Edom, która mieszkasz w ziemi Haj: do ciebie też przyjdzie kielich, upi-

Judasz Machabeusz pobił ich ¹³⁷⁾ i wziął Hebron ¹³⁸⁾, bo tak daleko byli się pomknęli w ziemi Judzkiej ¹³⁹⁾.

jesz się i obnażona będziesz. — Thau. Skończyła się nieprawość twoja córko Syon, nie przyda więcej aby cię zaprowadził: nawiedził nieprawość twoją córko Edom, odkrył grzechy twoje. — *Ezech.* XXV. 12--14. To mówi Pan Bóg: Za to, że Idumea uczyniła pomstę, aby się pomściła nad synmi Judzkimi, i występując zgrzeszyła, i pomsty żądała nad nimi. — Przetoż to mówi Pan Bóg; Wyciągnę rękę moją nad Idumeą, a zniosę z niej człowieka i bydłę, i uczynię ją pustą od południa, a którzy są w Dedan, od miecza polegą. — I uczynię pomstę moją nad Idumeą, ręką ludu mego Izraelskiego: i uczynię w Edom według gniewu mego, i zapalczywości mojej, i poznają pomstę moją mówi Pan Bóg. — XXXII. 29. Tam Idumea i królowie jej, i wszystkie książęta jej, którzy dani są z wojskiem swem z pobitymi mieczem, i którzy z nieobrzezаныmi zasnęli, i z tymi którzy zstępują do dołu. — XXXV. — *Joel* III. 19. Egipt spustoszeniem będzie, a Idumea pustynią wygubienia, za to że niesprawiedliwie czynili przeciw synom Juda, i wylali krew niewinną w ziemi ich. — *Amos.* I. 11. To mówi Pan: Dla trzech złości Edom i dla czterech nie nawrócę go: przeto iż prześladował mieczem brata swego, i zgwałcił miłosierdzie swoje, i trzymał dłużej zapalczywość swoją, i zagniewanie swe zachował aż do końca. — *Malach.* I. 2—4. Umiłowałem was mówi Pan i rzekliście: W czymżeś nas umiłował? Izali Ezaw nie był brat Jakóbowi, mówi Pan, a umiłowałem Jakóba. — A Ezau miałem w nienawiści? I położyłem góry jego spustoszeniem, a dziedzictwo jego pustynią smoków. — A jeżeli rzecze Idumea: Jesteśmy skażeni: ale wróciwszy zbudujemy co jest zepsowano: to mówi Pan Zastępów: Ci budować będą, a ja rozwalę: i nazowią je granicami bezbożności, i ludem na który się rozgniewał Pan aż na wieki.

¹³⁷⁾ I *Machab.* V. 3. A Judas walczył przeciw synom Ezau w Idumei, i przeciw tym, którzy byli w Akrabathan: iż byli oblegli Izraelczyki: i poraził ich porażką wielką.

¹³⁸⁾ I *Machab.* V. 65. I wyszedł Judas i bracia jego, i dobywali synów Ezau w ziemi która jest ku południu i zburzył Chebron, i córki jego, i mury jego, i wieże około niego popalił.

W czasach obleżenia Jeruzolimy był Hebron grodem w Idumei, i Idumea bywa w tych czasach z Judeą za jeden kraj brana ¹⁴⁰).

Jan Hyrkan podbił Idumejczyków i zmusił ich do obrzezania ¹⁴¹). Herod Wielki był Idumejczykiem i pogardliwie zwali go Rzymianie „półżydem“ ¹⁴²).

Krótko przed obleżeniem Jeruzolimy znajdowało się 2000 Idumejczyków w mieście, a przy zdobyciu jej przez Tytusa liczono ich do 5000 ¹⁴³).

Od owej to katastrofy niknie nazwisko Edomu i Idumei w dziejach, kraj staje się Arabją, a Edomczycy spływają z Arabami.

Edomczycy czcili bałwana zwanego „Koze“ ¹⁴⁴).

Grody ich były: Sela (Skala, Jektehel, Petra), Bosra, Ailath, Asiongaber, Masrek, Theman.

b) Amalekitowie (עמלק).

Poszli według podań Starego Zakonu od Amaleka, naturalnego syna Elifasa, wnuka Ezawa ¹⁴⁵). Pismo odróżnia ich wszakże od Edomczyków, pochodzących wprost od Edoma (Ezawa) ¹⁴⁶). Według zaś podań arabskich mają

¹³⁹) II *Machab.* X. 15—23. — XII. 32. Tegodniów nadchodził, a po pięćdziesiątnicy ruszył się przeciw Gorgiaszowi staroście Idumejskiemu.

¹⁴⁰) I *Machab.* IV. 29. I przyciągnęli do Żydowskiej ziemi, a położyli się obozem u Bethoron, i zabiegał im Judas z dziesięcią tysięcy mężów.

¹⁴¹) *Józ. Żyd. Antiqu.* 13, 9, 1.

¹⁴²) *Id. ibid.* 14, 15, 2.

¹⁴³) *Idem. Bell. Jud.* 4, 4, 2—5; 6, 1—6; 8, 2.

¹⁴⁴) *Idem. Antiq.* 15, 7, 9.

¹⁴⁵) I *Mojż.* XXXVI. 12. A Thamana była nałożnica Eliphaza syna Ezawa: która mu urodziła Amalecha.

¹⁴⁶) I *Paral.* XVIII. 11. Lecz i wszystkie naczynia złote i srebrne

pochodzić od Amaleka, syna Ady, a praprawnuka Chama.

Trzymając się podań Starego Zakonu, policzyć wypada nam Amalekitów do Semickiego pokolenia, Abrahامowego pogłowania, lecz wcześniej odpadłych i od wiary ojców i od podań rodzinnych a zdziczałych na pustyni, podobnie wszystkiemu potomstwu Ezawa czyli Edoma.

Za czasów Mojżesza mieszkali Amalekitowie w ziemi Chananejskiej za świadectwem wysłanych na zwiady szpiegierzy z obozu Izraelitów przed zajęciem tej ziemi przez Jozuego ¹⁴⁷). Gdy Izraelici wbrew rozkazowi Pana do południowej wtargnąć chcieli Palestyny od Kades-Barnea w pochodzie swym z pustyni: zstąpili z gór Chananejczycy i Amalekitowie, i pobili ich ¹⁴⁸).

Ciż sami Amalekitowie byli wyszli uprzednio jeszcze naprzeciw Izraelitów na puszcze ku południowi, i zostali niedaleko góry Horeb, w dolinie Rafidim modlitwą Mojżesza i Jozuego mieczem pobici ¹⁴⁹). Później zaleca Mojżesz

i miedziane poświęcił Dawid król Panu ze srebrem i złotem, które był pobrał ze wszech narodów, tak z Idumejej, i z Moab, i synów Ammon, jako z Philistynów i z Amalekitów.

¹⁴⁷) IV *Mojż.* XIII. 30. Amalek mieszka na południe.

¹⁴⁸) IV *Mojż.* XIV. 43—45. Amalekita i Chananejczyk przed wami są, których mieczem poleżecie, przeto żeście nie chcieli słuchać Pana, ani będzie Pan z wami.— Lecz oni zaćmieni wstąpili na wierzch góry a skrzynia Testamentu Pańskiego i Mojżesz nie odeszli z obozu. — I zstąpił Amalekita i Chananejczyk, który mieszkał na górze, i pobiwszy je i posiekłszy gonił je aż do Hormy.

¹⁴⁹) II *Mojż.* XVII. 8—13. I przyszedł Amalek i walczył przeciwko Izraelowi w Raphidim.— I rzekł Mojżesz do Jozuego: Wybierz męża, a wyszedłszy walcz przeciw Amalekowi: ja jutro stanę na wierzchu pagórku, mając łaskę Bożą w ręce mojej.— Uczynił Jozue jak rzekł Mojżesz, i potykał się z Amalekiem. Lecz Mojżesz i Aron i Hur wstąpili na wierzch pagórku. — A gdy podnosił Mojżesz ręce, przemagał Izrael: a jeśli trochę opuścił,

powtórnie wytepienie Amalekitów pamięci pod niebem ¹⁵⁰); a Balaam prorokuje po dwakroć przeciwko nim ¹⁵¹): raz przy pierwszym ich starciu się z Izraelem, to znowu gdy w 38 lat później z Moabitami i Madjanitami w krainie Moab wspólną czynili rzecz przeciw Izraelowi.

Za czasów Sędziów połączyli się byli Amalekitowie z Moabickim Eglonem przeciw Izraelowi raz ¹⁵²), a później powtórnie z Madjanitami pustoszyli ziemię Judzką ¹⁵³), zostali wszakże z nimi pospołu od Gedeona pobici ¹⁵⁴).

przewycięzał Amalek.—A ręce Mojżeszowe były ciężkie: wzięwszy tedy kamień, podłożyli podeń, na którym usiadł: a Aro i Hur podpierali ręce jego z obudwu stron. I stało się, że się jego ręce nie spracowały aż do zachodu słońca. — I obrócił w tył Jozue Amaleka i lud jego paszczką miecza, I rzekł Pan do Mojżesza: Napisz to dla pamięci w księgi, i podaj uszom Jozuego: bo wygładzę pamiętkę Amalekową pod niebem.

¹⁵⁰) V *Mojż.* XXV. 17—19. Pomnij coś uczynił Amalek w drodze, kiedyś wychodził z Egiptu. Jakoć zabieżał: i ostateczne wojska twego, którzy ustawszy odpoczywali, pobił, kiedyś ty był głodem i pracą strapiony, a nie bał się Boga. — Gdyć tedy Pan Bóg twój da odpocznienie, a podbije wszystkie w okół narody w ziemi, którąć obiecał: wygładzisz imię jego z podniebia: Strzeż abys nie zapomniał.

¹⁵¹) IV *Mojż.* XXIV. 20. A gdy ujrzał (Balaam) Amaleka, wzięwszy przypowieść rzekł: Początek narodów Amalek, którego ostatki zagubione będą.

¹⁵²) *Sędz.* III. 12. 13. I przydali synowie Izraelowi złe czynić przed oczyma Pańskimi: który wzmocnił przeciwko im Eglona króla Moabskiego: przeto iż złe czynili przed oblicznością Jego. — I przyłączył mu syny Ammon i Amalek i wyjechał i poraził Izraela i posiadał miasto palm.

¹⁵³) *Sędz.* VI. 7. A gdy Izrael zasiał, przyjeżdżał Madyan i Amalek i inne wschodnie narody: I u nich rozbiwszy namioty, jako było w trawie wszystko psowali aż do wejścia Gazy.

¹⁵⁴) *Sędz.* VII. 12. 17. 19. (78).

Saul otrzymał przez usta Samuela rozkaz od Boga wytepienia Amalekitów, i zniszczenia całego ich dobytku ogniem, a gdy przepuścił ich królowi, i piękne ich bydło zachował, odebrał za nieposłuch karę ¹⁵⁵).

Dawid wyprawił się przeciwko Amalekitom, nim jeszcze królem był został, i zwyciężył ich, podczas gdy do południowej wtargnęli byli Palestyny ¹⁵⁶).

Ostatnia wzmianka o nich jest za czasów Ezechjasza, gdzie się 500 mężów pokolenia Simeon udało w góry Seir, a wytepiwszy w nich resztki Amalekitów do szczytu, zajęli ich siedliska ¹⁵⁷). Odtąd jest ich imie według słów proroctwa w dziejach wymazane.

¹⁵⁵) I *Król.* XXVIII. 18. Boś nie był posłuszny głosu Pańskiego, aniś uczynił gniewu zapalczywości Jego na Amaleku. Przeto co cierpisz, uczynił ci Pan dziś. I *Król* XV. 2. 3. 7—9. 2. 3. To mówi Pan Zastępów: Obliczyłem cokolwiek uczynił Amalek Izraelowi, jako się mu zastawił na drodze gdy wychodził z Egiptu. Przetoż teraz idź, a pobij Amaleka, a zburz wszystko jego: nie przepuszczaj mu, ani požądaj niczego z rzeczy jego: ale wybij od męża aż do niewiasty, i dziecię i ssącego, wołu i owcę, wielbłąda i osła. I poraził Saul Amalek od Hewila, aż przyjdiesz do Sur, który jest naprzeciw Egiptowi. I pojmał Agaga króla Amalek żywego, a wszystek lud pobił paszczką miecza. — I przepuścił Saul i lud Agagowi i co lepszym trzodom owiec i bydła, i szatom i baranom, i wszystkim rzeczom co piękniejszym. I rzekł Samuel: Za to tedy, żeś odrzucił mowę Pańską, odrzucił cię Pan, abyś nie był królem.

¹⁵⁶) I *Król.* XXVII. 8. I wyjeżdżał Dawid i mężowie jego, i brali plony z Gessury i Gersy, i z Amalekitów: bo w tych wsiach mieszkało, z starodawna w ziemi idącym do Sur aż do ziemi Egipskiej. — XXX. 1. A gdy przyszli Dawid i mężowie jego do Siceleg dnia trzeciego, Amalechitowie uderzyli byli z południowej strony na Siceleg, i porazili byli Siceleg, i zapalili go byli ogniem.

¹⁵⁷) I *Paral.* IV. 42. 43. Z synów też Simeon szli na górę Seir

Podług świadectwa Józefa Żydowina mieszkali Amalekitowie w Gobolitis i w Petra ¹⁵⁸).

meżów pięćset, mając książęta Phaltiasza, i Naanasza, i Raphajasza, i Oziel syny Jesi. — I wybili ostatki, które były mogły ujść z Amalekitów, i mieszkali tam miasto nich, aż po dziś dzień.

¹⁵⁸) Józ. Żydowin 3, 2, 1.

III. Izraelici sami, jako dziedzice obiecanej Ziemi, lud od Boga wybrany, w jedyne go Boga wierzący.

Podział Ziemi świętej na dwanaście dzielnic.

Po powrocie Izraelitów z Egiptu do Ziemi obiecanej, idzie Ziemia święta w podział dwunastu pokoleń, pochodzących od patriarchy Jakóba.

Pokolenie Ruben, Simeon, Juda, Izachar, Zabulon, Benjamin, Dan, Naftali, Gad, Aser, otrzymało po jednej dzielnicy, a potomkowie Józefa Egipskiego: Efraim i Manasse ¹⁵⁹⁾, otrzymało dwie dzielnice, razem tedy została Ziemia święta podzieloną na dzielnic dwanaście. Kapłańskie pokolenie Lewi nie dostało dzielnicy osobnej, lecz osiadło w 48 miastach, rozdzielone po wszystkich 12 dzielnicach, które ztąd zwane bywają miastami Lewitów ¹⁶⁰⁾.

¹⁵⁹⁾ I *Mojż.* XLVIII. 5. Dwa tedy synowie twoi, którzy się urodzili w ziemi Egipskiej pierwej niżem ja tu przyszedł do ciebie moi będą: Ephraim i Manasses, jako Ruben i Simeon poczytani mi będą.

¹⁶⁰⁾ *Joz.* XXI. 8—39.

Pokoleniom Ruben, Gad i jednej połowicy pokolenia Manasse wyznaczył Mojżesz ich dzielnice w krainie na wschodzie Jordanu położonej ¹⁶¹⁾; reszty pokoleniom wyznaczył Jozue ich dzielnice w właściwej ziemi Chananej-skiej na zachodzie od Jordanu rzeki ¹⁶²⁾. Jozue wszakże obdziela po dwakroć pokolenia ziemią: przy pierwszym podziale zostały uposażone pokolenia Juda, Efraim i połowa pokolenia Manasse ¹⁶³⁾; przy drugim Benjamin ¹⁶⁴⁾, Simeon, Zabulon, Izachar, Aser, Naftali i Dan ¹⁶⁵⁾. — Przy drugim podziale zaszły zmiany znaczne, bo ziemie uprzednio innym pokoleniom dane, dostały się teraz nowym: i tak n. p. była Jeruzolima przy pierwszym podziale ¹⁶⁶⁾ przypadła pokoleniu Judy, a przy drugim ¹⁶⁷⁾ pokoleniu Benjamina; toż samo otrzymało pokolenie Simeon część swoją pomiędzy dziećmi Judy ¹⁶⁸⁾.

Granice pokoleń, które otrzymały swe dzielnice na wschodzie od Jordanu, dadzą się oznaczyć dokładnie, bo miedzą graniczną są tu rzeki i góry, ale granice pokoleń osiadłych na zachód od Jordanu są niepewne i były już

¹⁶¹⁾ IV *Mojż.* XXXII. 33. A tak dał Mojżesz synom Gad, i Ruben, i połowicy pokolenia Manasse syna Józefowego, królestwo Schon króla Amorrejczyka, i królestwo Og króla Bazan, i ziemie ich z miasta swemi w około.

¹⁶²⁾ *Joz.* XIII. 7. A teraz rozdzielił ziemię w osiadłość dziewięciorgu pokoleniu, i połowicy pokolenia Manasse.

¹⁶³⁾ *Joz.* XV—XVII.

¹⁶⁴⁾ *Joz.* XVIII.

¹⁶⁵⁾ *Joz.* XIX.

¹⁶⁶⁾ *Joz.* XV. 63. Lecz Jebujejczyka obywatela Jeruzalem nie mogli synowie Juda wygładzić: i mieszkał Jebujejczyk z syny Juda w Jeruzalem aż do dnia dzisiejszego.

¹⁶⁷⁾ *Joz.* XVIII. 28. I Sela, Eleph i Jebus to jest Jeruzalem, Gabaath i Kariath, miast czternaście i wsi ich. Ta jest osiadłość synów Benjaminowych według domów ich.

¹⁶⁸⁾ *Joz.* XIX. 1. I wyszedł los wtóry synów Simeon według domów ich: a było dziedzictwo ich w pośrodku osiadłości synów Juda.

za czasów Chrystusa do oznaczenia trudne ¹⁶⁹⁾. W zakreśleniu tedy tych granic wypada się trzymać tego, co Jozue postanowił przy rozdziale ziemi, i co księgi Paralipomenom podają.

Pokolenia na wschodzie od Jordanu osiadłe.

Pokolenie Ruben.

Otrzymało dzielnicę w krainie dawnej Moabitów i Amorrejczyków na wschodzie od Martwego morza, i graniczyło na zachód z tem morzem aż po ujście Jordanu ¹⁷⁰⁾, na wschód z pustynią, na południe z rzeką Arnon ¹⁷¹⁾, na północ z pokoleniem Gad.

Miasta zaś, które mu przypadły w dziale, były następujące ¹⁷²⁾: Aroer, Medaba (Medba), Hesebon, Dibon, Bamothbaal, Baalmeon, Jassa (Jahzah), Cedimoth (Kedemoth), Maphaath, Kariathaim, Sabama (Sibama), Saratha-

¹⁶⁹⁾ Już Józef Żydowin nie był w stanie granic tych pokoleń oznaczyć dokładnie.

¹⁷⁰⁾ Joz. XIII. 23. A granica synów Ruben była Jordan rzeka.

¹⁷¹⁾ Joz. XIII. 16. A była ich granica od Aroer, które leży na brzegu potoku Arnon, i wpośród doliny tegoż potoku: wszystkie równinę która wiedzie do Medaba.

¹⁷²⁾ Joz. XIII. 17—21. I Hesebon, i wszystkie miasteczka ich, które są w polach: Dibon też i Bamothbaal, i miasteczko Baalmeon. — I Jassa i Cedimoth, i Maphaath, i Kariathaim, i Sabama, i Sarathasar na górze doliny, Bethphogor, i Asedoth, Phasga, i Bethiesimoth. — I wszystkie miasta polne, i wszystkie królestwa Sechon króla Amorrejskiego, który królował w Hesebon, którego zabił Mojżesz z książęty Madyan. — IV Mojż. XXXII. 37—38. A synowie Ruben zbudowali Hezebon, Eleale i Kariathaim, i Nabo i Baalmeon, odmieniwszy im imiona, Sabama też: dając nazwiska miastom które zbudowali.

sar, Bethphogor (Beth-Peor), Asedoth, Phasga, Bethiesimoth, Bozor (Bozra), Eleale, Nebo (Nabo).

Pokolenie Gad.

Otrzymało dzielnicę w krainie dawnej Ammonitów, i graniczyło na północ w poprzek rzeki Jabok, aż po jezioro Genezaret, na wschód z górnym Jabokiem i z pustynią Amorrejczyków, jak miasto Rabbath Ammon leży, na południu z pokoleniem Ruben wzdłuż północnych wybrzeży Martwego morza, a na zachodzie z Jordanem, i tu przeciągnęły się dzierzawy jego aż po ujście tej rzeki do Martwego morza.

Pokolenie to otrzymało południową połowę gór Galaad (Gilead), które posiadał król Sechon ¹⁷³), a północną tych gór otrzymała połowica pokolenia Manasse.

Miasta, które mu przypadły, były ¹⁷⁴): Jazer (Jaezer), Aroer, Ramoth w Galaad (Ramoth Masphe, Ramath

¹⁷³) *V Mojż.* III. 12. 16 I posiedliśmy na on czas ziemię, od Aroer, które jest nad brzegiem potoku Arnon, aż do połowicy góry Galaad. A miasta jego dałem Ruben i Gad. A pokoleniu Ruben i Gad, dałem od ziemi Galaad aż do potoku Arnon, pół potoku i ukraine aż do potoku Jabok, która jest granica synów Ammon. — *Joz.* XII. 2. 3. Sehon, król Amorrejski, który mieszkał w Hesebon, panował od Aroer, które leży nad brzegiem potoku Arnon, i połowicy na dolinie, i połowicy Galaad, aż do potoku Jabok, który jest granicą synów Ammonowych. I od pustynie, aż do morza Cenerot ku wschodu słońca, i aż do morza pustynie, które jest morze najśrońsze, ku wschodniej stronie drogą która wiedzie do Bethsimoth: i od południowej strony która leży pod Asedoth Phasga.

¹⁷⁴) *Joz.* XIII. 24—27. I dał Mojżesz pokoleniu Gad i synom jego wedle rodów ich osiadłość, której ten jest dział: Granica Jaser i wszystkie miasta Galaad, i połowica ziemi synów Amon aż do Aroer, który jest przeciwko Rabba. — I od Hesebon aż do

Mizpe), Bethonim, Mnaim (Mahanaim), Betharam, Bethnemra (Beth-Nimra), Sokoth (Suchoth), Ataroth i Athroth, Sofan, Jekbaa, Dibon (poźniej do Ruben).

Połowa pokolenia Manasses na wschodzie.

Otrzymało północną część gór Galaad i krainę Bazan, to jest, królestwo olbrzyma Og, króla Bazan ¹⁷⁵). — Na północy graniczyło z podgórzem Hermon ¹⁷⁶), na zachodzie z Jarem Ziemi świętej, na przestrzeni jezior Merom i Genezaret po góry Galaad, na południu z temiż górami i górnym Jabokiem, na wschodzie z pustynią.

Miasta ich były ¹⁷⁷): Astharoth (Astaroth-Karnaim), Edrai, Golan (Gaulon), Beesthra, Chanath (Kanatha, Knath Nobe, Newe), Salcha (Selcha), Jabes Galaad.

Ramoth, Masphe, i Bethonim i od Mnaim, aż do granic Dabir. — W dolinie też Betharan, i Bethnemra, i Sokoth, i Saphon, otatnią część królestwa Sechon króla Hesebon: tego też granica jest Jordan, aż do ostatniej części morza Cenereth za Jordanem ku wschodniej stronie. — IV *Mojż.* XXXII. 34—36.

Zbudowali tedy synowie Gad, Dibon, Ataroth, i Aroer, i Ethroth, i Sophan, i Jazer, i Jekbaa, i Bethnemra, i Betharan, miasta obronne, i stania bydłu swemu.

¹⁷⁵) V *Mojż.* III. 13. A ostatek Galaad i wszystek Bazan królestwa Og, dałem połowicy pokolenia Manasse, wszystkę krainę Argob: i wszystkę Bazan zową ziemią olbrzymów. — *Joz.* XIII. 29. 30.

Dał też połowicy pokolenia Manasse i synom jego, według rodzajów ich osiadłości, której ten jest początek: Od Manaim wszystek Bazan, i wszystkie królestwo Og króla Bazanskiego, i wszystkie wsi Jair, które są w Bazan, sześćdziesiąt miasteczek.

¹⁷⁶) I *Paral.* V. 23. Synowie też pół pokolenia Manasse posiadli ziemię od granic Bazan aż do Baal, Hermon i Sanir, i góry Hermon, bo wielka liczba była.

¹⁷⁷) *Joz.* XIII. 31. I połowicę Galaad, i Ataroth, i Edrai miasta królestwa Og w Bazan, synom Machir syna Manasse, i połowicy synom Machir według rodów ich. XXI. 27. Synom też

Juda nad Jordanem.

Pod „Judą nad Jordanem“ ¹⁷⁸⁾ należy rozumieć dzielnicę Jaira, który po mieczu z Judy, po kądzieli z pokolenia Manasse pochodził ¹⁷⁹⁾. Dzielnica ta zwana była „Wsiami Jaira“ (Havoth Jair) i przypierała na północ o krainę Gessury, na wschód o dzielnicę pokolenia Manasse, na południe o rzekę Jarmuk, a na zachodzie o wschodnie wybrzeża jeziora Genezaret i dzielnicę pokolenia Naftali ¹⁸⁰⁾.

Gerson rodu Lewitckiego dał od połowice pokolenia Manasse, miasta ucieczki Gaulon w Bazan, i Bosrę z przedmieściami ich, dwie mieście. IV *Mojż.* XXXII. 42. Nobe też poszedł, i wziął Chanath z wioskami jej i nazwał ją imieniem swoim Nobe. — V *Mojż.* III. 10. Wszystkie miasta, które leżą w równiej, i wszystkie ziemie Galaad i Bazan aż do Selcha i Edra miast królestwa Og w Bazan.

¹⁷⁸⁾ *Joz.* XIX. 34.

¹⁷⁹⁾ I *Paral.* II. 21—23. Potem wszedł Hesron do córki Machira i ojca Galaad i pojął ją gdy mu było sześćdziesiąt lat: która mu urodziła Seguba. — Ale i Segub zrodził Jaira, a osiadł dwadzieścia i trzy miasta w ziemi Galaad. — I wziął Gessar i Aran miasteczka Jair, i Kanath, i wsi jego sześćdziesiąt miast, wszyscy ci synowie Machira ojca Galaad.

¹⁸⁰⁾ IV *Mojż.* XXXII. 41. A Jair syn Manasse poszedł i wziął wioski jej (ziemi Galaad), które nazwał Hawoth Jair, to jest wsi Jair. — V *Mojż.* III. 14. Jair syn Manasse posiadał wszystkie krainę Argob, aż do granic Gessury i Machaty. I nazwał od imienia swego Bazan Hawoth Jair: to jest, wsi Jair, aż do dnia dzisiejszego.

Pokolenia na zachodzie Jordanu osiadłe.

Pokolenie Juda.

Otrzymało dzielnicę na zachodzie Jaru Ziemi świętej skrajną od pustyni. Od północy odgranicza ją linja pociągnięta na karcie od ujścia rzeki Cedron jarem Jeruzolimy, przeprowadzona na miasta Kiriathiarim, Akkaron i Jebneel, a przypierająca do Śródziemnego morza. Na zachodzie graniczyła z morzem tylnem, czyli wielkiem ¹⁸¹⁾. Na południe z potokiem Egipskim i linją pociągniętą od Bersaby ku południowemu krańcowi Martwego morza ¹⁸²⁾, a na

¹⁸¹⁾ Joz. XV. 6—11. I wstępuje granica do Beth Hagle, a przechodzi od północy do Beth Araby: wstępuje do kamienia Boen syna Ruben. — I ciągnąc aż do granic Debery z Doliny Achor, przeciw północy patrząc ku Galgalu, które jest przeciw wstępowi Adommim, od południowej strony potoka: i przechodzi wody które zowią źródło słońca: a końce jej będą od źródła Rogel. — I wstępuje przez dolinę syna Ennom, z boku Jebuzejczyka na południe, to jest Jeruzalem: a z onąd się wynosząc na wierzch góry, która jest przeciw Geennom na zachód słońca na wierzchu doliny Raphaim ku północy. — I przechodzi od wierzchu góry aż do źródła wody Nephtoa, i przychodzi aż do wsi góry Ephron: i chyli się do Baala, który jest Kiriathiarim, to jest miasto lasów. — I kołem idzie od Baale na zachód aż do góry Seir; i przychodzi podle boku góry Jarym na północy do Cheston: i stępuje do Bethsames, a przechodzi do Thamna. — I przychodzi ku północy części Akaron: i chyli się do Sechrona, i bieży przez górę Baala, i przychodzi do Jebneel, i wielkiego morza ku zachodowi końcem się zamyka. —

¹⁸²⁾ Joz. XV. 1—4. Dział tedy synów Judy, według rodzajów ich ten był: Od granice Edom, puszcza Sin na południe, i aż do ostatniej części południowej strony. Początek jej od końca morza najśrodkowego, i od języka jego, który patrzy na południe. A wychodzi przeciw wstępu Scorpiona, i przechodzi do Sin: a wstępuje do Kadesbarne i zachodzi do Esron, wstępując do Ad-

wschodzie w końcu z temże morzem prawie w całej jego długości ¹⁸³).

Miasta które Judzie przypadły, były następujące ¹⁸⁴): Kabseel, Eder, Jagar, Cina, Dimona, Adada, Kades

dar, i okrażając Karkaa. — A ztąd przechodząc do Asemona, i przychodząc do potoku Egiptu: i będą granice jego morze wielkie. Ten będzie koniec strony południowej.

¹⁸³) *Joz. XV. 5.* A od wschodu słońca będzie początek: morze naj-słońsze aż do końca Jordanu: i to co patrzy ku północy, od języka morskiego aż do tejże rzeki Jordanu.

¹⁸⁴) *Joz. XV. 21—63.* A były miasta od ostatnich granic synów Juda, podle granic Edom od południa: Kabseel, i Eder, i Jagur, i Cina, i Dimona, i Adada, i Kades, i Asor, i Jethnam, Ziph, i Thelem, i Baloth, Asor nowe i Karioth, Hesron to jest Asor, Amam, Sama, i Molada, i Asergadda, i Hassemon, i Betphelet, i Hasersual, i Bersabee, i Baziothia, i Baala, i Jim, i Esem, i Eltholad, i Kesil, i Harma, i Siceleg, i Medemena, i Sensenna, Lebaoth, i Selim, i Aen, i Remon, wszystkich miast dwadzieścia i dziewięć, i wsi ich. A na polach, Estaol, i Sarea, i Asena, i Zanoë, i Aengannim, i Thaphua, i Naim, i Jerimoth, i Adullam, Socho i Aseka, i Saraim, i Ahithaim, i Gedera i Gederothaim: miast czternaście, i wsi ich. Sanad i Hadassa, i Magdalgad, Delean, i Masepha, i Jekthel, Lachis, i Baskath, i Eglon, Chebbon, i Lehemam, i Cethlis, i Gideroth, i Bethdagon, i Naama, i Maceda, miast szesnaście, i wsi ich. Labana, i Ether, i Asan, Jephtha, i Esna, i Nesib, i Ceila, i Achzib, i Maresa miast dziewięć, i wsi ich. Akkaron ze wsiami i wioskami swemi. Od Akkarona aż do morza wszystkie które się chylą ku Azotowi, i wsi ich. Azot z miasteczkami, i ze wsiami swemi. Gaza z miasteczkami, i ze wsiami swemi, aż do potoku Egiptu, i morze wielkie granica jej. A na górze Samir, i Jether, i Sokoth, i Danna, i Kariath Senna, to jest Dabir, Anab, i Istemo, i Anim, Gosen i Olon, i Gilo: miast jedenaście, i wsi ich. Arab, i Duma, i Esaan, i Janum, i Bethtaphua, i Apheka, Athmatha, i Kariatharbe, to jest Hebron, i Sior: miast dziewięć i wsi ich. Maon, i Karmel, i Ziph, i Jotha, Jesrael, i Jukadam, i Zanoë. Akkain, Gubaa i Thamna: miast dziesięć, i wsi ich. Hal-

(Kedes, Kades-Barnea), Asor, Jethnam (Ithnan), Ziph Thelem, Baloth (Bealoth), Asor nowe (Hazor-Hadatha), Karioth, Hesron t. j. Asor, Amam, Sama, Molada (poźniej do Simeon), Asergadda (Hazor-Gadda), Hassemon (Asemon), Bethphelet, Hasersual (poźniej do Simeon), Bersabee (Berseba poźniej do Simeon), Baziothia, Baala, Iim, Esem (Asem, poźniej do Simeon), Eltholad (Tholad, poźniej do Simeon), Kesil, Harma (Horma, poźniej do Simeon), Siceleg (Ziklag, poźniej do Simeon), Medemena (Madmena), Sensenna, Lebaoth (Beth-Lebaoth, poźniej do Simeon), Selim, Aen (Ain, poźniej do Simeon), Remon (Rimmon, poźniej do Simeon), Estaol (poźniej do Dan), Sarea (Zorah, Zareah, poźniej do Dan), Asena, Zanoe, Aengannim, Thuphua (Beth-Thapuah), Naim, Jerimoth (Jarmuth), Adullam (Odollam), Socho, Aseka, Saraim (Saarim, poźniej do Simeon), Ahithaim, Gедера, Gederot-haim, Sanan (Zenan, Zaenan), Hadassa, Magdalgad, Delean, Masepha (Mizpa, Mispha), Jekthel, Lachis, Baskath, Eglon, Chebbon, Lehemam, Cethlis, Gideroth (Gederoth), Bethdagon, Naama, Maceda (Makeda), Labana (Libna),

hul, i Beszur, i Gedor, i Mareth, i Bethanoth, i Eltekon: miast sześć, i wsi ich. Kariathbaal, to jest Kariathiarium miasto lasów, i Arebba: dwie miście i wsi ich. Na puszczy Betharaba, Meddin i Sachaha, i Nebsan, i Miasto soli i Engaddy: sześć miast i wsi ich. Lecz Jebujejczyka obywatela Jeruzalem nie mogli synowie Juda wygładzić: i mieszkał Jebujejczyk z syny Juda z Jeruzalem aż do dnia dzisiejszego. II *Paral.* XI. 10. (I zbudował Roboam) Aduram, Lachis i Azeka. *Sędz.* I. 18. Wziął też Judas Gazę z granicami jej, i Askalon i Akkaron, z ich granicami. — I. 3. 4. I rzekł Judas Simeonowi bratu swemu: Póđz ze mną do działu mego, a walcz przeciw Chananejczykowi, że ja też pójdę z tobą do działu twego. I poszedł z nim Simeon. — I wyciągnął Judas, i dał Pan Chananejczyka i Pherezejczyka w ręce ich: i pobili w Bezek dzie sięć tysięcy mężów.

Ether (Jathir, Athar, później do Simeon), Asan (później do Simeon), Jephtha, Esna, Nesib, Ceila (Kegila), Achzib, Maresa, Akkaron (Ekron, później do Dan), Azot (Azdod), Gaza, Jether (Jathir, Athar), Sokoth Danna, Kariath Senna (Kariath-Sepher, Debir, Dabir), Anab, Istemo (Esthemo), Anim, Gosen, Olon (Holon), Gilo, Arab, Duma, Esaan, Janum, Beththaphua, Apheka, Athmata, Kariatharbe (Hebron), Sior, Maon, Karmel, Ziph, Jotha (Juta), Jesrael, Jukadam, Zanoë, Akkain, Gabaa (Gibea), Thamna (Thimna), Halhul, Beszur (Betzur), Gedor, Mareth, Bethanoth, Eltekon (Elthece, Eltheke, później do Dan), Kariathbaal (Kariethiarim, Kariathiarium, Kiriath Jearim, Baala), Arebba, Betharaba (później do Benjamin), Meddin, Sachaba, Nebsan, Miasto soli (Ir Hamelach), Engaddy (Engeddi, Hazon Thamar), Jebus (Jeruzalem, później do Benjamin); Aduram (Adoraim, Adora); Askalon; Bethsames (Beth-Semes); Bezek; Gallim (według LXX Tłómaczy). Bethlehem (Judy).

Pokolenie Simeon.

Otrzymało swe dziedzictwo w dzielnicy Judy, bo ziemie Judy były obszerne, więc ztąd mieli dziedziczyć synowie Symeonowi między dziećmi Judy. Tak spełniła się przepowiednia Jakóba w tym podziale Ziemi ¹⁸⁵). Tylko podług miast, które posiadało pokolenie Simeon, można się domyśleć jego granic, to jest, że siedziało na wierzchowinie Egipskiego potoku od pustyni i posiadało południową część gór Judy, nie przypierając wszakże ani do Martwego, ani do Śródziemnego morza.

¹⁸⁵) I Mojż. XLIX. 7. Rozłączę je w Jakóbie i rozproszę je w Izraelu.

Miasta temu pokoleniu przypadły były to miasta pierwotnie Judzie dane, jako to: ¹⁸⁶⁾ graniczna od pustyni Bersabee (czyli Sabee), Harma, Siceleg, Hasersual, Eltholad, Molada, Bethlebaoth, Asem, Ain, Remmon, Athar (Ether), Asan; prócz tych przypadły jeszcze pokoleniu Simeon: Bala, Bethul (Chesil?), Bethmarchabot, Hasersua (Hasar-Susa), Hasarsusim, Sarochen, Ramath Negeb, Talcha (podług LXX Tłóm.), Bethberai, Saarim, Etham, Thochen.

Pokolenie Benjamin.

Otrzymało przy drugim podziale dzielnicę pomiędzy pokoleniami Juda i Efraim. Na północ oznacza jej granicę linja pociągnięta od doliny Jordanu na północy od Jerycho, dalej w góry do Betel, a ztąd do Bethoron: na zachodzie spuszcza się wprost ku południowi na Kiriathiarim, i przypiera do granicy północnej Judy, przechodząc zna-

¹⁸⁶⁾ Joz. XIX. 1—9. I wyszedł los wtóry synów Simeon według domów ich: a było dziedzictwo ich w pośrodku osiadłości synów Juda: Bersabee, i Sabee i Molada. I Hasersual, Bala i Asem. I Eltholad, Bethul i Harma, i Siceleg i Bethmarchabot i Hasersua. I Bethlebaoth i Sarohen: miast trzynaście i wsi ich: Ain i Remmon i Athar i Asan: miast cztery i wsi ich: Wszystkie wsi w około tych miast aż do Baalath, Beera Ramathy ku południowej stronie: to jest dziedzictwo synów Simeon według rodzajów ich, w osiadłości i sznurze synów Juda: iż był większy. I dla tego synowie Simeonowi wzięli osiadłość w pośrodku dziedzictwa ich. I Paral. IV. 28—33. A mieszkali w Bersabee, i Molada i Hasersual. I w Bala, i w Asom, i w Tholad. I w Bathuel, i w Horma, i w Siceleg. I w Bethmarchaboth, i w Hasarsusim, i w Bethberai, i w Saarim. Te miasta ich aż do króla Dawida. Wsi też ich: Etam i Aen, Remmon, i Thochen, i Asan, miast pięć. I wszystkie wioski ich około tych miast, aż do Baal. —

cznie na zachodzie od Jeruzolimy. Wschodnią w końcu granicę tego pokolenia oznacza ujście rzeki Jordanu i północno-zachodnie wybrzeże Martwego morza ¹⁸⁷).

Miasta do tego pokolenia należące były następujące ¹⁸⁸): Jerycho, Bethhagla, Betharaba, Samaraim, Bethel

¹⁸⁷) *Joz.* XVIII. 12—20. A była granica ich (synów Benjaminowych) ku północy od Jordanu: idąc wedle boku Jerycha północnej strony, a ztamtąd ku zachodu na góry wstępując, i przychodząc do puszczy Bethawen. — A przechodząc wedle Luzy na południe, to jest Bethel: i zstępuje do Atarothaddar na górę, która jest na południe Bethoron niższego. — A chyli się krążąc ku morzu na południe góry, która patrzy ku Bethoron przeciw wiatru południowemu: kończyny jego są Kariathbaal, które zowią i Kariathiarim, miasto synów Juda, ta jest strona ku morzu na zachód. — A od południa, od strony Kariathiarim wychodzi granica ku morzu, a przychodzi aż do źródła wód Nephtoa. I zstępuje na część góry, która patrzy na Dolinę synów Ennom: a jest przeciw północnej stronie, na ostatniej części Doliny Raphaim. I schodzi w Geennom (to jest w Dolinę Ennom) według boku Jebuzejczyka na południe: i przychodzi do źródła Rogel, przechodząc ku północy i wychodząc do Ensemes, to jest, do źródła słonecznego: A przechodzi aż do kopców które są przeciwko wstępowaniu Adommim: i schodzi do Abenboen, to jest, kamienia Boena syna Ruben: i przechodzi z boku północy na pola: i zstępuje na równinę, i mija ku północy Bethhagla: i są kończyny jego ku językowi morza najśrońszego od północy na końcu Jordana na południową stronę, który jest granicą jego od wschodu — ta jest osiadłość synów Benjaminowych według granic jego w około, i według domów ich. —

¹⁸⁸) *Joz.* XVIII. 29—28. A były miasta jego, Jerycho i Bethhagla, i Dolina Kassis, Betharaba i Samaraim i Bethel, i Awim i Aphara i Ophera, wieś Emona i Ophnii i Gabee, miast dwanaście, i wsi ich, Gabaon i Rama i Beroth, i Mesphe, i Kaphara, i Amosa, i Recem, Jarephel i Tarela, i Sela. Eleph i Jebus, to jest Jeruzalem, Gabaath i Kariath, miast czternaście, i wsi ich. Ta jest osiadłość synów Benjaminowych według domów ich. — I *Paral.* VIII. 12. Elphaal (Benjamita) zbudował Ono i Lod.

(Beth-Awen, Luz), Awim, Aphara, Ophera (Ophra), Emona, Ophni (Gophna?), Gabbee (Geba, Gaba), Gabaon (Gibeon), Rama, Beroth (Beeroth), Mesphe, Kaphara, Amosa, Recem, Jarephel, Tarela, Sela (Zela), Eleph, Jebus t. j. Jeruzalem, Gabaath (Gibeath Saul, Gibeath Benjamin, Gibeath), Kariath; Hai (Benjamita), (Ai, osiedli tamże po niewoli), Almon, Anathoth, Lod, Ono, Asor.

Pokolenie Dan.

Otrzymało dzielnicę na wybrzeżach Śródziemnego morza, i to morze stanowiło granicę od zachodu; od wschodu graniczyło z pokoleniem Benjamin, na południu z Judą, a od północy oznacza granicę linja pociągnięta od portu Joppe nad morzem, przypierająca poniżej Bethhoron do granicy pokolenia Benjamin. Dzielnica Dan leżała już w równinie pomorskiej i miasta Estaol, Sarea, Akkaron (Ekron), które pierwotnie Judzie przypadły, przeszły następnie do pokolenia Dan.

Miasta tego pokolenia były ¹⁸⁹⁾: Sara (Zorah, Zarea), Estaol, Hirsemes, Selebin (Saelabin), Aialon, Jetheba, Elon, Themna, Akron, Elthea, Gebbethon, Balaath, Jud, Bane-Barach (Bne-Barak), Gethremmon (Gath Rimmon), Meiarikon, Arekon, Lesem (Lais, Dan).

¹⁸⁹⁾ Joz. XIX. 41—47. A była granica osiadłości jego Sara i Estaol i Hirsemes, to jest miasto słoneczne, Selebin i Ajalon, i Jetheba, Elon i Themna i Ahron, Elthece, Gebbethon i Balaath, i Jud i Bane, i Barach (Bne-Barak), i Gethremmon, i Meiarikon, i Arekon, z granicą, która ku Joppen patrzy, i tym końcem się zamyka. I wyszli synowie Danowi, i walczyli przeciw Lesem, i wzięli je, i porazili je paszczką miecza, i posiadli i mieszkali w nim, nazywając imie jego Lesem Dan, od imienia Dan ojca swego.

Pokolenie Efraim.

Otrzymało dzielnicę na północy pokolenia Dan i Benjamin przez wszystką szerokość ziemi od doliny Jordanu, która była jego granicą na wschodzie do Śródziemnego morza, z którym graniczyło na zachodzie ¹⁹⁰⁾, na przestrzeni od Joppe aż do ujścia potoku Kana. Od północy w końcu odgraniczała dzielnicę Efraim linja pociągnięta od ujścia potoku Kana do morza Śródziemnego na Aser do Sartan w dolinie Jordanu ¹⁹¹⁾.

Była to jedna z większych dzielnic; wśród niej znajdowały się góry pasznicze, od pokolenia „górami Efraim“ zwane. Tu leżała dolina patryarchów Sichem i góra Garyzim, gdzie później wzniesiono świątynię Samarytańską. Pomorze tej dzielnicy było żyzne.

¹⁹⁰⁾ Joz. XXI. 1—5. Padł też los synów Józefowych od Jordanu ku Jerychu i wodom jego od wschodu słońca: pustynia która idzie od Jerycha do góry Bethel: A wychodzi od Bethel do Luzy: i idzie przez granicę Archi Atharoth. I schodzi ku zachodowi wedle granice Jephlet, aż do granic Bethoron niższego i Gazera: i kończą się krainy jego morzem wielkiem.

¹⁹¹⁾ Joz. XVI. 5—8. I stała się granica synów Ephraim według rodzajów ich: i osiadłość ich ku wschodu słońca Ataroth Addar, aż do Bethoorona wyższego. I wychodzą granice aż do morza: Machmothath lepak patrzy ku północy, i okrąża granice ku wschodu słońca do Thanath Selu: i przechodzi od wschodu do Janoe. A idzie od Janoe do Ataroth i Naaratha: i przychodzi do Jerycha: i wychodzi do Jordanu. Z Taphua zasię przechodzi ku morzu na dolinę trzecińską, i są wyjścia jej do morza naj-słonejszego. Ta jest osiadłość pokolenia synów Ephraim, według domów ich. — III Król. XI. 26. Jeroboam też syn Nabath Ephratejczyk z Sareda. — II Król. XIII. 23. I stało się po dwu lat, że strzeżono owce Absalomowe w Baalhasor, które jest podle Ephraim.

Miasta do niej należące były następujące ¹⁹¹⁾: Najprzód Lewickie: Sichem, Gazer, Cibzaim (Kibzaim), Beth-Horon, dalej Taphua (Tapuah), Thamnath Sarae (Thimnath Heres, Thimnath Serach), Thanat - Selo (Thaenath - Silo), Thapsa (Thiphsah), Ramatha (Rama, Ramathaim Sophim), Naaratha, Sareda, Bethel (Beth-Awen), Baalhasor.

Połowa wtóra pokolenia Manasse na zachodzie Jordanu.

Otrzymała dzielnicę na północ od pokolenia Ephraim, z którym na południu graniczyło; na wschodzie nie dochodziły jego dzierzawy do Jordanu, lecz jak tu tak też na północy graniczyło z pokoleniem Izachar, na zachodzie w końcu graniczyło z morzem Śródziemnem na przestrzeni od ujścia potoku Kana aż po za przylądek Karmelu, jak potok Cison do morza wpada ¹⁹²⁾.

Część północna górzystego pasma Karmelu leżała w tej dzielnicy.

Miasta, które jej wydzielone były w dzielnicach Aser i Izachar, są: Bethsan, Dor, Endor, i Mageddo (Megiddo), — tych jednak nie zdobyło sobie pokolenie; — reszta miast w samej już dzielnicy Manasse były ¹⁹³⁾: Jeblaam,

¹⁹²⁾ Joz. XVII. 7—10. A granica Manasse była od Aserdo do Machmethath, który patrzy ku Sichem: a wychodzi po prawej stronie podle obywatelów źródła Taphue. W dziale bowiem Manasse przypadła była ziemia Taphue, które jest podle granic Manasse synom Ephraim. — A granica doliny trzecinnej idzie ku południu potoku miast Ephraim, które są w pośrodku miast Manasse: granica Manasse od północy potoka, a koniec jej ciągnie do morza: tak iż osiadłość Ephraim jest od południa, a od północy Manasse, a oboje zamyka morze, i schodzą się z sobą w pokoleniu Aser od północy, a w pokoleniu Issachar od wschodu.

¹⁹³⁾ Joz. XVII. 11. I było dziedzictwo Manasse w Issachar i w Aser, Bethsan i wsi jego, i Jeblaam z wsiami jego, i obywatele Dor

Thenak, Nophet, Arier, Balaam (Bileam), Efra (Ofra), Adadremmon (Hadad Rimmon).

Pokolenie Issachar.

Otrzymało dzielnicę na obszarze rzeki Cison w nizinach pod Karmelem, na południu i zachodzie graniczyło z pokoleniem Manasse, na wschodzie z doliną Jordanu ¹⁹⁴), a od północy odgranicza tę dzielnicę linja pociągnięta od Karmelu w poprzek dolnego Cison przechodząca na północy od góry Tabor, a przypierająca do Jordanu naprzeciw prawie ujściu rzeki Jarmuk.

Miasta, które temu pokoleniu wydzielone zostały, były następujące ¹⁹⁵): Izrael, Kasaloth (Chessuloth), Sunem, Hapharaim, Seon (Sion), Anaharath, Rabboth, Cesion (Kision), Abes, Rameth, Engannim, Enhadda, Bethpheses, Dabereh (Dabrath), Aphek, Jaramoth (Jarmuth).

z miasteczkami swymi, obywatele też Endor ze wsiami swymi, także obywatele Thenak ze wsiami swymi, i obywatele Mageddo z wsiami swymi, trzecia część miasta Hopheth. — *Sędz.* 11. 12. 14. 15. I przyszedł Anioł Pański i siedział pod dębem, który był w Ephra, i należał do Joasa, ojca domu Ezri. A gdy Gedeon syn jego młócił i czyścił zboże w prasie, aby uciekł przed Madyanity, ukazał mu się Anioł Pański. — Który (Gedeon) odpowiadając rzekł: Proszę mój Panie, w czem wybawię Izraela, oto dom mój najpodlejszy jest w Manasse, a ja najmniejszy w domu ojca mego.

¹⁹⁴) *Joz.* XIX. 22. A przychodzi granica jego aż do Thabor i Sehesim i Bethsames: a będą kończyny ich Jordan: miast szesnaście i wsi ich.

¹⁹⁵) *Joz.* XIX. 18—21. A było dziedzictwo jego Izrael i Kasalot i Sunem, i Hapharaim i Seon i Anaharath. I Rabboth i Cesion, Abes i Rameth i Engannim i Enhadda i Bethpheses.

Pokolenie Zabulon.

Otrzymało dzielnicę na północy od pokolenia Issachar, na zachodzie i północy odgranicza ją linja pociągnięta łukiem od Karmela na Zabulon ku Ramie i północnym wybrzeżom jeziora Genezareth, jak Kapernaum leży; od wschodu graniczyło naprzód z tem jeziorem, z doliną Jordanu na przestrzeni jednej mili, a od południa w końcu z pokoleniem Issachar i podnóżem góry Tabor ¹⁹⁶⁾.

Miasta pokoleniu temu wydzielone były następujące ¹⁹⁷⁾: Jeknam (Jachanan), Kartha, Damna, Naalol, Remmono, Thabor, Kateth, Semeron, Jerala, Bethlehem, Gethhepher (Gath Hepher), Thakasyn.

Pokolenie Nephtali.

Otrzymało dzielnicę na wierzchowinie Jordanu tak, że na środek tej dzielnicy przypadało prawie jezioro Merom. Na północ przypierało o góry Hermon (Antilibanu), na

¹⁹⁶⁾ Joz. XIX. 10--14. A była granica dziedzictwa ich aż do Sarid. I wstępuje od morza i Merale, a przychodzi do Debbaseth, aż do potoka, który jest przeciw Jekonam. I wraca się od Sareda ku wschodowi do granic Ceseleththabor: i wychodzi do Dabereth, i wstępuje ku Japhie. A ztamtąd przechodzi aż do wschodniej strony Gethhepher i Thakasyn, i wychodzi do Remmon i Anthar i Noa. I krąży ku północy Hanathon, a wyjścia jego są Dolina Jephtahel.

¹⁹⁷⁾ Joz. XIX. 15. I Kateth i Naalol i Semeron i Jarala i Bethlehem: miast dwanaście i wsi ich. — XXI. 34. 35. Synom lepak Merary Lewitom niższego stanu, według domów ich dano jest od pokolenia Zabulon, Jeknam, Kartha i Bamna i Naalol, miast cztery z ich przedmieściami. — I Paral. VI. 77. A ostatkowi synom Merari: z pokolenia Zabulon, Remmono i przedmieścia jego, i Thabor z przedmieściami jego.

wschód graniczyło z dzielnicą Judy nad Jordanem, na południu z dzielnicą pokolenia Zabulon i północnem wybrzeżem jeziora Genezaret, na zachód z dzielnicą pokolenia Aser ¹⁹⁸).

Miasta które mu przypadły, były ¹⁹⁹): Assedim, Ser, Emath (Hamath), Rekkath, Cenereth (Kinnereth), Edema, Arama, Asor (Hazor), Cedes (Kedes), Edrai, Enhazor, Jeron, Magdalel, Horem, Bethanath, Bethsames; Ahion (Iion), Dan Abel Beth Maacha (Abelmaim).

Pokolenie Aser.

W końcu otrzymało dzielnicę rozciągającą się wąskim pasem wzdłuż pomorza Feników. Na północy przypierało do doliny rzeki Leontes, na zachodzie graniczyło z pomorzem Fenicjan w całej długości od Karmelu aż do Tyru, a nawet w równej wysokości jak miasto Sydon leży, nie przypierając jednak nigdy do morza, bo nie zdobyło sobie wydzielonych miast Accho, Tyru i Sydonu ²⁰⁰). Na wscho-

¹⁹⁸) *Joz. XIX. 33. 34.* I poczęła się granica od Helepha, i Elon, i Saanim, i Adami, która jest w Neceb, i Jebnael aż do Lekum: a końce ich aż do Jordanu: I wraca się granica ku zachodowi do Azanothabor, a ztamtąd wychodzi do Hukuki, i przechodzi do Zabulon ku południu, i do Aser ku zachodu, a do Juda do Jordanu ku wschodowi słońca.

¹⁹⁹) *Joz. XIX. 35—38.* Miasta bardzo obrotne, Assedim, Ser i Emath, i Rekkath i Cenereth, i Edema, i Arama, Asor, i Cedes, i Edrai, Enhazor, i Jeron i Magdalel, Horem i Bethanath, i Bethsames: miast dziewiętnaście i wsi ich.— *II Parul. XVI. 4.* Czego się wywiedziawszy Benadad, posłał hetmany wojsk swoich do miast Izraelskich: którzy zburzyli Ahion i Dan i Abelmaim, i wszystkie miasta Nephtalim murowane.

²⁰⁰) *Sędz. I. 31.* Aser też nie wygładził obywatelów Accho i Sidonu, Ahalab, i Ahasib, i Helba, i Aphek i Rohob. I mieszkał w pośrodku Chananejczyka obywatela onej ziemi, ani go zabił.

dzie przypierała granica do pokolenia Nephtali, na południe od Karmelu do Ramy do dzielnicy pokolenia Zabulon ²⁰¹).

Miasta Aser były ²⁰²): Halkuth (Halkath), Achasib (Achsib), Accho (Akko), Axaph, Ahalab, Helba, Aphek, Rohob, Abdon, Mesaal (Misael), Amma, Hukok.

Pokolenie Lewi.

Nie otrzymało osobnej dzielnicy w ziemi ²⁰³), lecz 48 miast, które mu wyznaczone zostały we wszystkich 12 dzielnicach, były dziedzictwem jego ²⁰⁴).

²⁰¹) *Joz.* XIX. 25—29. A była granica ich Helkath, i Chali i Beten i Axaph, i Ehnelech, i Amaad, i Messal: i przychodzi aż do Karmela morza, i Sihor i Labanath: i wraca się ku wschodowi Bethdagon: a przychodzi aż do Zabulon i Doliny Jephthael ku północy do Bethemek i Nehiel. I wychodzi po lewej stronie Kabul, i Abran i Rohob, i Hamon, i Kana, aż do Sidonu wielkiego. I wraca się do Horma aż do miasta bardzo obronnego Tyru, i aż do Hoza: a końce jej będą do morza z sznura Achzyba.

²⁰²) *Joz.* XIX. 30. I Amma, i Aphek, i Rohob: miast dwadzieścia i dwie i wsi ich. — I *Paral.* VII. 75. A od pokolenia Aser: Masal z przedmieściami jego, i Abdon także. Hukak też z przedmieściami jego, i Rohob z przedmieściami jego. — *Joz.* XXI. 30. 31.

²⁰³) *Joz.* XIII. 32. A pokoleniu Lewi nie dał osiadłości, bo Pan Bóg Izraelów sam jest osiadłością ich jako mu powiedział.

²⁰⁴) *Joz.* XXI. 8—39. I dali synowie Izraelowi Lewitom miasta i przedmieścia ich, jako Pan przykazał przez rękę Mojżesza, każdemu losem oddzielając. — A z pokolenia synów Juda i Symeon dał Jozue miasta: których te są imiona. Synom Aaronowym wedle familji Kaath Lewitckiego rodu (bo im pierwszy los wyszedł) Kariatharbe ojca Enak, które zowią Hebron, na górze Juda i przedmieścia jego w około. Ale pola i wsi jego dał był Kalebowi synowi Jephone w osiadłość. Dał tedy synom Aarona

Miasta te były następujące: z pokolenia Judy i Symeon: Hebron, Lobna, Jether, Estemo, Holon, Dabir Ain, Jeta Bethsames; z pokolenia Benjamin: Gabaon,

kapłana Hebron, miasto ucieczki, i przedmieścia jego: i Lobne z przedmieściami swemi: I Jether, i Estemo, i Holon, i Dabir, i Ain, i Jeta, i Bethsames, z ich przedmieściami: miast dziewięć od pokolenia jako się powiedziało, dwoja. A od pokolenia synów Benjamin, Gabaon, Gabae, i Anathoth i Almon z przedmieściami swemi: miasta cztery. Wszystkich społem miast synów Aarona kapłana, trzynaście z przedmieściami swemi. A innym wedle domów synów Kaath rodu Lewitckiego dana jest ta osiadłość. Z pokolenia Ephraim miasta ucieczki Sichem z przedmieściami swemi na górze Ephraim, i Gazer, i Cibsaim, i Bethoron, z przedmieściami miast cztery. Od pokolenia też Dan, Eltheke i Gabathon, i Aialon i Gethremmon, z przedmieściami ich, miast cztery. A od połowice pokolenia Manasse Thanach i Gethremmon z przedmieściami swemi dwie miście. Wszystkie dziesięć miast i przedmieścia ich dane są synom Kaath niższego stanu. Synom też Gerson rodu Lewitckiego dał od połowice pokolenia Manasse, miasta ucieczki Gaulon w Bazan, i Bosrę z przedmieściami ich, dwie miście. A od pokolenia Issachar Cesion i Dabereth, i Jaramoth, i Enganim, z przedmieściami ich, cztery miasta. A z pokolenia Aser, Masal i Abdon, i Helkath i Rohob, z przedmieściami ich, miasta cztery. Z pokolenia też Nephtali miasta ucieczki Cedes w Galilei, i Hammoth Dor, i Karthan, z przedmieściami ich, trzy miasta. Wszystkich miast domów Gerson, trzynaście z przedmieściami swemi synom lepak Merary Lewitom niższego stanu, według domów ich dano jest od pokolenia Zabulon Jeknam, i Kartha, i Damna, i Naalol, miast cztery z ich przedmieściami. A z pokolenia Ruben za Jordanem przeciwko Jerychu, miasta ucieczki, Bosor w pustyni, Misor i Jaser, i Jethson i Mephaat, miasta cztery z przedmieściami swemi. A od pokolenia Gad miasta ucieczki, Ramoth w Galaad, i Manaim, i Hesebon i Jazer, miast cztery z ich przedmieściami. Wszystkich miast synów Merary według domów i rodów ich dwanaście. A tak wszystkich miast Lewitckich w pośrodku osiadłości synów Izraelowych było czterdzieści i ośm. I *Paral.* VI. 57—81.

Gabae, Anathoth, Almon; z pokolenia Efraim: Gazer, Sichem, Cibsaim, Bethoron; z pokolenia Dan: Eltheke, Gabathon, Aialon, Gethremmon; z pokolenia Manasse: Thanach, Adadremmon, Gaulon, Bosra; z pokolenia Issachar: Cesion, Dabereth, Jaramoth, Enganim; z pokolenia Aser: Masal, Abdon, Helkath, Rohob; z pokolenia Nephthali: Cedes, Hammoth Dor, Kartha; z pokolenia Zabulon: Jeknam, Kartha, Damna, Naalol; z pokolenia Ruben: Bozor, Jassa, Kademoth, Mephath; w końcu z pokolenia Gad: Ramoth, Manaim, Hesebon i Gazer.

Rozróżnić tu jednak wypada pokolenie Lewi, z którego wychodzili kapłani i arcykapłani dla całego narodu, od samego kapłaństwa.

Pokolenie posiadało 48 miast, kapłanie pobierali dziesięciny, ofiary i daniny, a prócz nich były im jeszcze wyznaczone pastwiska dla bydła.

Aż po czasy Mojżesza i Aarona był każdy pierworodny kapłanem i rodził się do stanu duchownego ²⁰⁵⁾; od nich przeszło kapłaństwo wyłącznie do pokolenia Lewi, do rodziny Aarona, a arcykapłaństwo było rodową godnością pierworodnych jej synów. Poświęceni, którym wolno było wstępować do przybytku, nazywali się „Kochen“, „Kochanim.“

²⁰⁵⁾ III *Mojż.* XII, 12. 13. Jam wziął Lewity od synów Izraelowych miasto wszelkiego pierworodnego otwarzającego żywot między syny Izraelowymi, i będą Lewitowie moi. Bo mój jest każdy pierworodny: odkąd jakom pobіл pierworodne w ziemi Egipskiej, poświęciłem sobie cokolwiek się pierwszego rodzi w Izraelu od człowieka aż do bydłęcia, moi są: Ja Pan.

Ten podział Ziemi świętej pomiędzy 12 pokoleń miał być niezmienny, aby nie przechodziło dziedzictwo od jednego pokolenia do drugiego, „aby się nie mieszała osiadłość synów Izraelowych z pokolenia w pokolenie.“ Synowie tedy i córki dziedziczące miały brać mężów i żony z pokolenia ojców swych, „aby dziedzictwo zostawało „w domiech, a żeby się nie mieszały pokolenia, ale tak „zostały, jako od Pana są oddzielone.“²⁰⁶⁾

W ten sposób było zapewnione posiadanie dzielnicy każdemu pokoleniu, a własność każdej rodziny wracała w miłościwym czyli jubileuszowym lecie do niej: tak tedy nie mogło wyjść ani pokolenie, ani nawet żadna rodzina z własności na długo.

²⁰⁶⁾ IV Mojż. XXXVI. 7—80.

Zakończenie.

Takie były tedy pokolenia i rody zamieszkujące od wieków Ziemię świętą. Takie było ich pochodzenie, te w końcu były siedliska i podania rodzinne, które w przeciągu wieków kierując dziejami i wyprawiając rodowe gromady ze stanu natury, utworzyły różne trzy narody, wydały trzech zakonodawców, i najwyższą ideę ludzkości.

Fenicjanie.

Jako naród historyczny w dziejach świata wystąpili naprzód Fenicjanie i z Chananejskich rodów odegrali oni jedną wielką historyczną rolę, tak w rodzimych swych miastach Tyr i Sydon, jako też w osadach swoich, które rozrzucili po wybrzeżach Śródziemnego morza.

Posiadając kraj oparty o góry Libanu, pod umiarkowaniem i łagodnym niebem, ziemię pomorską, żyzną, miasta nad brzegiem, dogodne ostoje, przystanie głębokie i wolny oddech na morze, stali się Fenicjanie żeglarzami ówczesnego świata i pośrednikami pomiędzy odwieczną cywilizacją pierwotnej Azji, a nowo do życia budzącą się ludzkością na wybrzeżach Śródziemnego morza.

Niezawisłość dawało Fenicjanom morze, nie wielka ich posiadłość w ziemi, wysilenie się na przemysł, i skupienie narodowe w miastach nadmorskich.

Ztąd z dzielnego urządzenia instytucji miejskich wzrosła ich potęga, ztąd zgromadzili skarby, skupili korzyści, roznieśli przemysł, wynalazki i zbytki po świecie: misja ich była światowa, i z ich to plemienia wyszedł ostatecznie największy mąż pogański starożytnego świata — Hannibal.

Jeżeli już w zjawiskach natury widzimy w Ziemi świętej, jako pograniczu trzech części świata, każdą z nich reprezentowaną pewną częścią tej ziemi i rodem na niej osiadłym: możnaby powiedzieć że Fenicja i Fenicjanie reprezentują w niej Europejską naturę i historję. — Kraj cedrów i jedwabnic Libanu, purpury, róży, lilji i kruszców, kraj wonnych olei, wina i sadów, kraj pięknych kształtów, łagodnego nieba, żywych wód, jędrnego oddechu od gór, a wolnego oddechu na morze, kraj przystępny i zajęty jeszcze panowaniem wiatrów zachodnich, dających deszcz i życie, jest w istocie na ostatecznym krańcu Azji zachodniej już zapowiednią europejskiej natury. Równie jak żeglugę morską, przemysł, handel, myśl w końcu życia na morzu i zamorskich posiadłości wzięła Europa po Fenicjanach puścizną.

Izraelici.

Inną była misja w Ziemi świętej wybranego ludu, bo on miał dawać świadectwo nie ziemi, ale Bogu, nie temu miał świadczyć, czem człowiek jako poganin przez siebie i o sobie być może, ale czem Bóg jest. Ztąd jest też Izrael przez Mojżesza z domu niewoli wywiedziony i postawiony wśród Pogan w Ziemi obiecanej, niby żywym pomnikiem wiary w jedyne Boga, żywym pomnikiem objawionej prawdy i jedynym przykładem bezpośrednich rządów Opatrzności boskiej w dziejach świata.

Cały typ azjatyckiej natury reprezentuje w Ziemi św. dolina Jordanu wraz z trzema jeziorami, które przypominają odosobnienie i zamknięcie się środkowej Azji, nie mającej za biegiem rzek styczności z morzami świata.

Jak dolina Jordanu jest odosobnioną i zamkniętą w sobie, tak był Izrael wyłącznie poświęcony Bogu, jak dolina Jordanu nie łączy się z morzami świata, tak się nie miał Izrael łączyć z synami ziemi — jak obszar Jordanu ostatecznie pustynie, tak oblegał świat pogański wierzących w jedynego Boga, jak bystrość tej rzeki rozwesela miasto Boże, ale w końcu w Martwym morzu ginie, w grobie dawnych miast Sodomy i Gomory, w którym nie ma żywego, tak był przez wieki Izrael żywym źródłem Objawienia Bożego, aż się w nim dopełniło dzieło odkupienia rodu ludzkiego, lecz zginął i rozprószył się, gdy Bóg zerwał przymierze ze Starym zakonem!

Ostateczności strefy odbijają się także wiernie w namiętnościach i w charakterze wybranego ludu, skwar i susza, lub gwałtowne burze i wezbrania wód, dwie tylko pory roku, bez przejścia wiosny i jesieni.

Pierwotna religijna zagorzałość Azji, wyobraźnia płomienna jak niebo, szatan krwi potężny jak burza, wiara jak źródło pustyni, jak rosa niebieska żyjąca tylko słowem proroków, cień palmy rzadki jak błogosławieństwo Boże, wiatr spiekły i morowy jako gniew Boży — wszystko tu świadczy o nicości spraw ziemskich, a o wielkości Boga.

Źródłem życia źródło, źródłem istnienia Bóg, jedyny, wielki, potężny, surowy sędzia wybranego ludu, któremu dał ziemię wśród pogan i wyniósł go nad inne, aby go czcił i znał że jest!

Z takiego to narodu wyszedł Mojżesz, największy mąż w dziejach świata, z takiego to narodu wyszedł szereg proroków, zapowiadających przyjście Messjasza.

Arabowie.

Potomkowie w końcu Jektana i Ismaela, gdy się w naród zrosli i poczuli jako mieszkańcy półwyspu, są

trzecim wielkim narodem, który pod nazwiskiem Arabów wystąpił na widownię dziejów.

Już w opisie geograficznym Ziemi świętej widzieliśmy to, że typ afrykańskiej natury przeważa na półwyspie Arabskim: najmocniej wyraża się ten typ skwarnemi pustyniami półwyspu, a te właśnie były ojczyzną Arabów.

Arabowie są tedy synami puszczy, a z natury ich kraju i z podań religijnych pierwotnych, sięgających Abrahamowych czasów, wyszedł Mahomet i Islamizm Azji.

Życie Arabów dzieliło się pomiędzy gwarnym bazarem, a dumaniem na pustyni — pomiędzy koczowiskiem na rozległych paszach, gdzie życiem trzeba było bronić własności a przeprawą przez pustynię karawan, gdzie idzie prawie zawsze gra z naturą o życie. — Ztąd stała się Arabja ojczyzną kupców i poetów, mędrców samotnych i rycerzy dzielnych, hord koczowniczych i karawan rozpoznających cywilizację trzech części świata, tylko za wskazówką gwiazd, bo rzek nie ma w Arabji, a lubo jest półwyspem, są brzegi jej od morza płytkie i nieprzystępne.

Arabowie tedy jako naród pustyni rozszerzyli tylko na lądzie swe panowanie, gdy starożytną wiarę w jedyne Boga zastosował Mahomet do obyczajów Wschodu i zwyczajów ludu żyjącego wśród pustyń.

Ze starego zakonu wziął Islamizm tylko wyłączość, zagorzałość religijną i fanatyzm; — gdy się jednak Izrael miał do reszty narodów tylko odpornie, lub niekiedy nawet tylko biernie, rozpoczęli Arabowie Islamizmem związani wojnę zaczepną z resztą świata.

To tłumaczy tak nagle i szerokie rozpostarcie się Arabów w chwili ich panowania; na korzyść wszakże ludzkości obraca się to tylko, co z cywilizacji starożytnego świata byli wzięli puścizną. Rycerski zaś ich charakter wpłynął wówczas dopiero na średniowieczną Europę, gdy część Arabów była już osiadła w Europie, a tem samem gdy przestali być synami puszczy.

Ze starym Zakonem zerwał Bóg przymierze, wyznaczenie Islamizmu nie ożywiała nigdy prawda Objawienia, a jak życie pustyni jest bez rezultatu, tak rozcieka się ta wiara piaskiem pustyni — jak syn pustyni czeka znowu po dziennym skwarze ochłody, i w czezości serca pyta gwiazd o drogę żywota, tak szuka dusza prawdy objawionej, gdy fanatyzm stygnie, a zwątpienie wytrąca miecz z ręki zdobywcy.

W trzech tedy różnych kierunkach wypłynęły z tego pogranicza trzech części świata dzieje Fenicjan, Izraelitów i Arabów; w trzech różnych kierunkach wyszły z Ziemi św. zadatki życia, które jak wielkie nasiona na świat rzuciła, ale których nie zdołała rozwinąć na własnym gruncie.

To więc, co dziś po upływie wieków najmocniej popiera prawdę objawioną, są to właśnie powszednie dzieje świata, w które nikt nie wątpi.

Światowa wielkość Fenicjan znalazła za ledwo czytelną kartę w historii; po całym świecie rozproszeni Żydzi otrętwieli i stężeli w Mozaizmie; fanatyzm Islamizmu ostygł, i społeczeństwa, które zawiązał, poczynają iść w rozkład, a jedne tylko Chrześcijaństwo, które jest zakonem miłości, wiary i nadziei, bije wiecznym źródłem życia, i szerzy się jak światło niebieskie na globie!

Treść dzieła.

Stronnica :

WSTĘP.

1. Geografja Ziemi świętej	1
2. Obszar Ziemi św.	2
3. Nazwa Ziemi św. w różnych czasach	3
4. Sposób orjentowania się w Ziemi św.	8
5. Pomiary przestrzeni w Ziemi św.	10
6. Podział czasu:	
a) Na dni i tygodnie	12
b) Podział miesięcy	18
c) Podział starozakonnego roku	20
7. Kalendarz Rzymski w kościele Chrystusa	24
8. Kalendarz Rzymski i jego poprawy	25
9. Rachuba Ery Chrześcijańskiej i jej upowszechnienia w świecie	27

KSIĘGA PIERWSZA.

Geografja Ziemi świętej.

Półwysep Arabski w zarysie	31
--------------------------------------	----

Kształt i powierzchnia kraju.

Położenie i granice Ziemi św.	35
Syrja	38
Góry Libanu i Antilibanu	39

Palestyna zachodnia:	
Wysoczyzna Galilei czyli góry Neftali	40
Równina Izrael czyli Ezdrelon	41
Pomorze Fenicji	42
Góry Samarji	42
Góry Judy	43
Równiny Saron i Sefela	44
Jar Ziemi świętej	45
Palestyna wschodnia:	
Obszar rzeki Jarmuk	45
Góry Galaad	46
Góry Phasga i Abarim	47
Zakończenie Orografji:	
Pieczarne kredy i wapienie Ziemi św.	48

Wody Ziemi świętej.

Rzeki wpadające do Śródziemnego morza	51
Rzeki wpadające do Martwego morza	55
Obszar rzeki Jordanu i jego jezior	65
Morze Martwe	66
Obszar Martwego morza	66
Zakończenie hydrografji	68
Historyczne źródła i studnie Ziemi św.	68

Strefa Ziemi świętej.

Stosunki temperatury	74
Pojedyncze pory roku	76
Wiatry i burze	78
Deszcze i rosy	79

Roślinność Ziemi świętej 83

Świat zwierzęcy Ziemi świętej 92

Dawniejsza urodzajność, dzisiejsza nie- płodność i plagi Ziemi świętej	99
---	----

KSIEGA WTÓRA.

Etnografja Ziemi świętej.

WSTĘP	107
1. Najwcześniej odrywają się od pnia Semowego Arabowie właściwi	109
2. Dalsze rozgałęzienie Semitów poczyna się od patryar- chy Abrahama	110
3. Pierwotni mieszkańce Ziemi świętej byli potomkami Chama; ztąd rozkład trzech etnograficznych gromad	111

I. Pierwotni mieszkańce Ziemi świętej.

1. Ród Olbrzymów	113
2. Rody Chamowego pogłowia	115
a) Filistynowie i Kaftorymowie	115
b) Chananejczycy właściwi	118
c) Chananejskie ludy	123
α) Ferezejczycy	123
β) Cynejczycy, Cenezejczycy, Cedmonejczycy	123

II. Przychodni mieszkańce Ziemi św. Semickiego pogłowia Izraelitom pokrewni, czyli rody ksiąg Genezy i podań arabskich.

1. Potomkowie Arama, Jektana i Ismaela	127
2. Potomkowie Cetury, trzeciej żony Abrahama	132
3. Potomkowie Lota:	135
a) Moabitowie	135
b) Ammonitowie	141
4. Potomkowie Ezawa	143
a) Edomejczycy	143
b) Amalekitowie	150

III. Izraelici sami jako dziedzice obiecanej Ziemi, lud od Boga wybrany i w jedyne go Boga wierzący.

1.	Podział Ziemi świętej na 12 dzielnic	155
2.	Pokolenia na wschodzie od Jordanu osiadłe	157
	a) Pokolenie Ruben	157
	b) Pokolenie Gad	158
	c) Połowa pokolenia Manasse	159
	d) Juda nad Jordanem	160
3.	Pokolenia na zachodzie od Jordanu osiadłe	
	a) Pokolenie Juda	161
	b) Pokolenie Symeon	164
	c) Pokolenie Benjamin	165
	d) Pokolenie Dan	167
	e) Pokolenie Efraim	168
	f) Druga połowica pokolenia Manasse na zachodzie	169
	g) Pokolenie Issachar	170
	h) Pokolenie Zabulon	171
	i) Pokolenie Nephtali	171
	k) Pokolenie Aser	172
4.	Pokolenie Lewi	173
5.	Zakończenie Etnografji i historyczny rezultat trzech etnograficznych gro- mad Ziemi świętej	177
	1. Fenicjanie	177
	2. Izraelici	178
	3. Arabowie	179
	4. Chrześcijaństwo	181

